

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Філософський факультет
Кафедра логіки

**Явище гендерної упередженості як предмет досліджень
у теорії аргументації**

**The phenomenon of gender bias as a subject of research
in the theory of argumentation**

Кваліфікаційна робота за освітньо-науковою програмою «**Філософія**»
за спеціальністю **033 Філософія**
на здобуття освітнього ступеню магістра філософії

Студент-виконавець:
Майстренко Ірина Ігорівна

(підпис)

II курс, ОС — Магістр

Науковий керівник:
Щербина Олена Юріївна
д.філос.н., професор

(підпис)

Допущено до захисту:
на засіданні кафедри теоретичної
і практичної філософії
протокол № ____ від _____ 2024 р.

Зав. кафедри логіки,
доктор філософських наук, професор
Хоменко Ірина Вікторівна _____

Київ – 2024

ЗМІСТ

Вступ	3
РОЗДІЛ 1. СТАНОВЛЕННЯ ТЕОРІЇ АРГУМЕНТАЦІЇ: ІСТОРІЯ ТА ОСНОВНІ ТЕРМІНИ	6
1.1 Теорія аргументації у ХІХ - ХХ століттях	6
1.2 Аргумент, аргументація, фемінізм, феміністична аргументація	17
1.3 Гендерна упередженість та її види	31
Висновки до розділу 1	40
РОЗДІЛ 2. ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ ФЕМІНІСТИЧНОЇ АРГУМЕНТАЦІЇ	42
2.1 Історія становлення феміністичної аргументації	42
2.2 Проблематика досліджень феміністичної аргументації з середини 90-х років ХХ століття	47
Висновки до розділу 2	53
РОЗДІЛ 3. ПИТАННЯ ГЕНДЕРНОЇ УПЕРЕДЖЕНОСТІ В РІЗНИХ ПІДХОДАХ ДО АНАЛІЗУ АРГУМЕНТАЦІЇ	55
3.1 Вплив стереотипів на аналіз аргументації	55
3.2 Врахування гендерних розбіжностей у формально-логічному та неформальному підходах до аналізу аргументації	59
Висновки до розділу 3	65
ВИСНОВКИ	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	69

ВСТУП

Актуальність теми. Тема гендерної упередженості в неформальних підходах до аналізу аргументації є дуже актуальною в сучасному світі, де гендерна рівність та розуміння гендерних стереотипів є важливими питаннями. Феміністична аргументація стала невід'ємною частиною філософської дискусії в галузі аргументації, адже вона дає змогу поглянути на неї з різних гендерних перспектив та звернути увагу на упередженість, яка може впливати на аналіз аргументів. Розуміння того, як гендер впливає на сприйняття та інтерпретацію аргументів, дозволяє покращити якість дискусії та зменшити вплив стереотипів на процес прийняття рішень. Тому, дослідження гендерної упередженості є важливим завданням для філософів, дослідників та учасників дискусії.

Гендерні стереотипи та соціальні нерівності можуть впливати на аналіз аргументації та прийняття рішень, і це може мати серйозні наслідки для різних аспектів життя, від суспільної політики до особистих взаємин. В феміністичних філософських роботах, в яких досліджують аргументацію, піднімають питання про те, чи варто пов'язувати аргументацію з агресією, конкуренцією та маскуліністю, і пропонують альтернативні підходи, які можуть зменшити гендерну упередженість в аналізі аргументації.

Метою дослідження є виявлення взаємозв'язку теорії аргументації та феміністичних досліджень щодо розкриття гендерних стереотипів та соціальних нерівностей, які можуть впливати на інтерпретацію аргументів та їхній контекст.

Досягнення цієї мети можливе за умови вирішення наступних дослідницьких завдань:

- дослідити основні концепції аргументації в XIX - XX століттях;
- визначити ключові терміни, пов'язані з теорією аргументації та феміністичними дослідженнями: «аргумент», «аргументація», «фемінізм», «феміністична аргументація»;
- розглянути різні види гендерної упередженості;

- проаналізувати вплив гендерної упередженості на процес аргументації;
- окреслити актуальні проблеми і тенденції у сфері дослідження феміністичної аргументації;
- охарактеризувати ключові напрямки сучасних досліджень феміністичної аргументації;
- порівняти різні підходи до аналізу аргументації з урахуванням гендерних розбіжностей.

Об'єктом дослідження є феміністична аргументація в студіях з теорії аргументації.

Предметом дослідження є явище гендерної упередженості в контексті феміністичної аргументації в студіях з теорії аргументації.

Ступінь розробленості проблеми. Аналіз різних видів аргументації проводився в дослідженнях таких вітчизняних науковців: Конверського А.Є., Комахи Л.Г., Колотілової Н.А., Хоменко І.В., Чорнобая О.Л., Щербини О.Ю.

На сьогоднішній день існує багато публікацій, що присвячені проблемі гендерної упередженості. Зокрема, дослідження зазначеного питання наявне в розробках таких науковців: К. Гілліген, Дж. Тронто, Л. Код, М. Крауч, Г. Роуз, М. Гілберт, А. Вербіст, М. Джанак, Дж. Адамс, Ф. Руні, Р. Хенрахан, Л. Ентоні, К. Інтеманн, Дж. Ленг, Л. Алькофф та інших.

У вітчизняних наукових розробках ця проблематика розглядалась переважно в контексті соціологічних досліджень, зокрема, Марценюк Т. О., Малес Л., Оксамитною С.М., Маєрчик М. Г. та іншими.

Основними аспектами, що досліджуються у цій роботі, є вплив гендерних стереотипів та соціальних нерівностей на інтерпретацію аргументів, їхній контекст та зв'язки, а також способи зменшення гендерної упередженості в аналізі аргументації.

Методи дослідження. Дослідження проведено за допомогою порівняльного аналізу, синтезу теоретичних поглядів, дотичних до

проблематики роботи. Для виявлення теоретико-методологічної джерельної бази дослідження використано історичний метод. Для витлумачення понять «аргумент», «аргументація», «фемінізм», «феміністична аргументація» застосовувався понятійний аналіз. У процесі розгляду різних видів гендерної упередженості використовувались загальнонаукові методи аналізу, синтезу, узагальнення, систематизації.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані результати можуть увійти до навчальних спецкурсів із теорії аргументації для студентів ОС «Магістр» ОП «Філософія».

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Перший розділ містить 3 підрозділи, другий розділ – 2 підрозділи, третій – 2 підрозділи. Список використаних джерел містить 137 позицій.

РОЗДІЛ 1. СТАНОВЛЕННЯ ТЕОРІЇ АРГУМЕНТАЦІЇ: ІСТОРІЯ ТА ОСНОВНІ ТЕРМІНИ

1.1 Теорія аргументації у ХІХ - ХХ століттях

Щоб зрозуміти, як теорія аргументації перетворилася на самостійну галузь дослідження в ХХ столітті, необхідно коротко окреслити її розвиток до сьогодні. У ХІХ столітті багато підручників, спрямованих на вдосконалення повсякденних навичок мислення через загальну освіту, наголошували на логічних і риторичних аспектах. Джон Стюарт Міль [98] дуже цікавився не лише логікою та міркуваннями, а й аргументацією та її роллю в публічній дискусії. Проте з появою математичної логіки в останні десятиліття ХІХ століття Г. Фреге, Д. Гільберта, Б. Рассела та інших насамперед цікавили математичне мислення та міркування. Тому їх логічна система не особливо підходить для вивчення повсякденних міркувань, оскільки це не було їхньою головною метою [37; 100, с. 253-270].

Однак у ХХ столітті багато письменників надихнулися досягненнями формальної логіки та розширили використання логічних інструментів для аналізу звичайних міркувань. Лідеркою у цьому напрямку була Сьюзан Стеббінг [121], яка написала перші підручники з аналітичної філософії, а потім почала писати книги для широкої аудиторії, які розглядають повсякденний і публічний дискурс з філософської та логічної точки зору. Її книга 1939 року «Мислити з метою» [120] вважається однією з перших праць про критичне мислення. Хоча ця робота була дуже популярною в той час, вона не стала центральною темою в розвитку аргументативної теорії в наступні десятиліття.

Водночас книга Стівена Тулміна «Використання аргументу» [128] 1958 року стала надзвичайно популярною в різних галузях, включаючи критичне мислення, риторику, вербальну комунікацію та інформатику. Головною метою С. Тулміна була критика припущення про те, що значущі аргументи можуть бути формально та дедуктивно сформульовані лише за допомогою формальних логічних систем, які з'явилися в останні

десятиліття [22, с. 1-49]. Ця критика зустріла значний опір з боку колег-філософів, але зрештою призвела до альтернативного підходу до міркування, який часто називають «неформальною логікою». Цей підхід спрямований на включення та аналіз прикладів аргументів із повсякденного життя. Він визнає, що лише інструментів дедуктивної логіки недостатньо, щоб розглянути всю складність і практичне значення аргументу. Подібним чином книга Чарльза Гембліна «Помилки» 1970 року [60] відродила дослідження парадоксу в контексті аргументації та, як Арістотель, підкреслила важливість діалектичного діалогічного контексту при розгляді парадоксу в аргументації.

С. Тулмін, приблизно в той самий час, що й Х. Перельман і Л. Ольбрехтс-Титека розробили аргументований підхід, який акцентує увагу на переконанні. Щоб досягти цієї мети, вони використали та застосували класичну риторичну теорію для створення того, що вони назвали «новою риторикою». Їхня книга «Трактат з аргументації: Нова риторика» була спочатку опублікована французькою мовою в 1958 році та перекладена англійською мовою в 1969 році. Головна ідея полягає в тому, що аргументи, спрямовані на отримання згоди суб'єкта, залежать від аудиторії, яку вони намагаються переконати [107].

Вони зробили значний внесок у дослідження в цій галузі, запровадивши впливову відмінність між універсальною та специфічною аудиторіями. Хоча кожен аргумент адресований конкретній людині чи групі, концепція універсальної аудиторії служить нормативним ідеалом, що містить загальноприйняті стандарти щодо того, що вважається дійсним аргументом [22, с. 20].

С. Тулмін, Х. Перельман, Л. Ольбрехтс-Титека визначили напрям подальших досліджень теорії аргументації. Впливовим підходом, розробленим у наступні десятиліття, є прагматодіалектична традиція, розроблена Франсом ван Еммереном і Робом Гроотендорстом [55]. Вони також заснували журнал «Аргументація» — один із провідних журналів у

цій галузі. Метою прагматодіалектики є вивчення аргументації як мовної діяльності, складної мовної діяльності, що відбувається в контексті певної комунікативної мети. Для цих авторів аргументативний дискурс насамперед спрямований на раціональне вирішення суперечок. Прагматодіалектика містить як описові, так і наказові компоненти, надаючи інструменти для аналізу окремих випадків аргументів та інструменти для оцінки правильності та успішності аргументів [22, с. 20].

Іншим видатним дослідником у галузі теорії аргументів є Дуглас Волтон, який запровадив аргументаційний підхід, заснований на схемах аргументації. Цей підхід використовує інструменти формальної логіки, але розширює його сферу дії на більший діапазон дискусій, ніж охоплюють традиційні логічні системи [133, с. 1-6]. Д. Волтон разом з Е. Краббе створив впливовий опис аргументації в діалозі. Крім того, Р. Джонсон і Е. Блер заснували Центр вивчення думки, аргументації та риторики у Віндзорі (Онтаріо, Канада) і запустили журнал «Неформальна логіка». Їхній підручник «Логічний самозахист» також вніс значний вклад в теорію аргументації [56].

Вивчення аргументів у когнітивних науках та психології є важливою темою. Вчених у цих галузях цікавить насамперед те, як люди насправді міркують, а не те, як вони повинні міркувати. Проте деякі з них зробили нормативні висновки. Контрольовані експерименти є одним із методів, який можна використати для дослідження цього питання [16; 57, с. 1833–1873; 58].

Систематичні дослідження дебатів у когнітивній науці та психології значно зросли за останнє десятиліття. Попередньо широко проведені дослідження були спрямовані на мислення як індивідуальний, внутрішній процес, більшість з яких були проведені з використанням завдань, таких як силлогістичні аргументи [16]. Проте, як правило, вони не пов'язували свої висновки безпосередньо з актами публічного обговорення. Лише нещодавно ця дискусія почала привертати увагу дослідників у цих галузях.

Праці Гуго Мерсьє [94] та Ульріке Гана [33; 57, с. 1833–1873; 59, с. 704–732], а також його колеги мали особливий вплив. Ще одним цікавим напрямком дослідження є вивчення розвитку мислення та навичок міркування у маленьких дітей.

Г. Мерсьє та Д. Спербер підтримують концепцію мислення як взаємодії, згідно з якою основна функція думки полягає в тому, щоб визначити, чи відбувається обмін аргументами та чи вважає їх одержувач аргументу переконливими. Іншими словами, процес полягає в соціальній взаємодії та веденні аргументації [94, с. 176]. Вони проаналізували різні лінії доказів, які показують, що міркування не завжди працює ефективно, коли робляться висновки на основі припущень для поглиблення знань. Звідси вони, спираючись на еволюційні аргументи, роблять висновок, що функції мислення повинні бути різними і спрямовані на особливості людської соціальності та потреби в отриманні інформації від інших. Ця концепція стала початком комплексної дослідницької програми, яку вони та їхні колеги проводили більше десяти років, виявивши, що ми часто краще оцінюємо якість аргументів інших людей, ніж власні [97, с. 401–414].

Спираючись на байєсівський підхід до аргументації, розроблений Майклом Оксфордом і Ніком Чейтером у 1980-х роках [104, с. 415–433], Ульріке Ган та його колеги розширили цей підхід до вивчення аргументації. Вони стверджують, що байєсівські ймовірності надають точну описову модель того, як люди оцінюють силу аргументів, а також надійну перспективу для розв'язання нормативних питань, що стосуються сили аргументу [57, с. 1833–1873; 58; 59, с. 704–732]. Байєсівські підходи можуть встановити ймовірнісні міри сили аргументу, і було показано, що багато так званих «помилки» в аргументах можуть бути ефективними аргументами, оскільки вони значно підвищують вірогідність висновку. Наприклад, деякі недійсні схеми дедуктивного міркування можуть сприяти висновкам, які залежать від конкретного контексту, відображеного в попередньому розподілі ймовірностей, а не від структури аргументу. Це означає, що

висновок може підтверджуватися в одних випадках, але не в інших [40, с. 19]. Таким чином, байєсівський висновок суттєво відрізняється від логічного висновку, але вони не виключають один одного і можуть доповнювати один одного [20].

Аргументація – це перш за все, але не виключно, лінгвістичний феномен. Тому його часто вивчають у галузях, які стосуються мови, наприклад, риторики, лінгвістики, аналізу дискурсу, комунікації та прагматики [125, с. 572]. Дослідники в цих галузях розробляють загальні теоретичні моделі аргументації, засновані на мовних корпусах, аналізі дискурсу та інших методах, що використовуються в лінгвістиці, а також розробляють конкретні випадки аргументації в окремих галузях [17]. Загалом дослідження аргументації в лінгвістиці в основному зосереджується на конкретних випадках аргументації в різних галузях і зазвичай використовує описовий, а не нормативний підхід. Проте деякі дослідники розглядають і нормативні аспекти.

Деякі з цих аналізів розглядають аргументи та аргументацію як переважно текстові або автономні вираження, тоді як інші підкреслюють міжособистісну, особисту та комунікативну природу аргументів [125, с. 532]. Один із основних підходів у цій традиції запропоновано вченими із галузі комунікації Саллі Джексон і Скоттом Джейкобсом. Вони використовують теорію мовленнєвих актів та аналіз розмови, щоб дослідити аргументацію як розширення мовленнєвих дій, пов'язаних із конфліктом. Це дозволяє долати конфлікти шляхом взаємної усвідомленої дискусії, незважаючи на труднощі, пов'язані зі спілкуванням і спільними діями [76, с. 631-643; 77, с. 251–265]. Більше того, вони вважають інституціоналізовані практики аргументації та певні «схеми аргументації», такі як рандомізовані контрольовані випробування в медицині, як втручання для вдосконалення навичок управління конфліктами через аргументацію.

Дослідник комунікації з галузі комунікаційних наук Дейл Гемпл наголошує на важливості розгляду дискусії як значущої міжособистісної

комунікаційної діяльності [61, с. 187; 62]. Такий підхід дає змогу враховувати не лише самі аргументи, а й ширше коло факторів, у тому числі людей, залучених у ці процеси: їхню мотивацію, психологічні процеси та емоції. Крім того, виникають питання про особисті та культурні відмінності в стилях аргументації.

Інший педагогічний підхід розглядає практики аргументації як невід'ємну частину ширшого соціокультурного контексту [14, с. 252]. Журнал «Аргументація в контексті» був заснований у 2012 році для підтримки контекстного підходу до аргументації. Коли аргументи перестають розглядатися лише як абстракції конкретних випадків у реальних життєвих ситуаціях, стає зрозуміло, що аргументи не існують окремо. В принципі, дискурсивні практики вбудовані в інші види практик та інституцій на тлі конкретних соціокультурних та політичних структур. Як показує робота Рут Амоссі [15, с. 465-487], Маріанни Дюрі [38, с. 141-155] та інших, методи аналізу дискурсу особливо підходять для глибшого розуміння аргументів.

Аргументація є важливим елементом різноманітних організованих соціальних практик, включаючи політику, науку, право та освіту. Для кожної з цих областей будуть розглянуті відповідні методи обговорення. Незважаючи на те, що деякі загальні принципи застосовуються до всіх випадків, на практиці існують конкретні практики аргументації, які є специфічними для певних ситуацій і областей.

Крім того, наукові спільноти досліджують ефективні аргументативні практики, які є встановленими системами колективної епістемічної діяльності. Ці практики, хоча можуть бути відмінності в їхнього тлумаченні, базуються на внутрішніх нормах про те, як аргументи взаємодіють між доменами. Наприклад, у математиці аргументативні практики часто спостерігаються у процесі математичних доказів [16]. Представляючи нову наукову концепцію, вчені повинні підтверджувати її аргументами та

доказами, які відповідають загальноприйнятим науковим методам [31, с. 6-9; 134].

Останнім часом концепція епістемічної несправедливості привернула значну увагу серед філософів [46; 84]. Епістемічна несправедливість виникає, коли когось хибно зображують, тім, хто лише пізнає, а не аргументує, на основі упереджень, пов'язаних із такими соціальними категоріями, як стать, раса, клас чи здібності. Одна з основних категорій епістемічної несправедливості, яка обговорюється в літературі, пов'язана зі свідченнями очевидців і називається доказовою несправедливістю. Це відбувається, коли через упередженість показання свідка, який не має рівня надійності, співмірного з його чи її фактичним знанням фактів справи [93, с. 15-35].

Оскільки аргументація вважається важливим механізмом обміну знаннями та інформацією, що має значну епістемічну важливість [52, с. 51-63], виникає питання про можливість епістемічної несправедливості у відношенні до аргументації, яку можна описати як аргументативну несправедливість. Концепцію аргументативної несправедливості вперше сформулював П. Бонді, спираючись на ідеї Міранди Фрікер про епістемічну несправедливість та широке розуміння аргументації в епістемології. Однак аналіз П. Бонді не взяв до уваги певні структурні аспекти, які стали важливими для вивчення епістемічної несправедливості після роботи М. Фрікер. Тому епістемічна аргументативна несправедливість потребує подальшого обговорення. Наприклад, вона може перешкодити раціональному обговоренню розбіжностей і викликати серйозний епістемічний дисонанс [84].

Критики адверсальних підходів стверджують, що аргументація може бути використана як засіб контролю та примусу для підкорення та домінування над співрозмовниками, особливо над тими, хто перебуває на «підлеглих» позиціях, у компрометуючих ситуаціях, й особливо того, хто має «нижчий» статус у порушеному контексті [99, с. 149-164; 101]. З цієї

точки зору стає зрозуміло, що аргументація може також використовуватися для підтримки та зміцнення несправедливості, нерівності та дисбалансу влади [54, с. 69]. З урахуванням цієї можливості, а також для реагування на постійний ризик надмірної агресії в аргументативних ситуаціях, необхідне нормативне розуміння того, як повинна відбуватися аргументація для уникнення цих проблемних наслідків.

Один із таких підходів полягає в теорії аргументаційної доброчесності. Вона наслідує етику доброчесності та доброчесну епістемологію, а також має за мету теоретизувати, як досягти доброї аргументації у контексті характеру та нахилів аргументаторів, а не просто у контексті властивостей аргументів, відділених від особистості аргументаторів [12, с. 339-343]. Принципи цілісності аргументації, включають готовність вислухати погляди інших, а також намір серйозно сприймати нові перспективи, покірність та відкритість [32, с. 711-718; 80, с. 395-402; 83, с. 403-411; 122, с. 158-174].

Таким чином, недостатня аргументація тепер уявляється не тільки у контексті структурних властивостей аргументів, таких як помилкові паттерни аргументації, але також у відношенні до недоліків, які виявляються в аргументаторів, таких як зарозумілість та упередженість [12, с. 413-422]. Теорія аргументаційної доброчесності на даний момент є активно досліджуваним напрямком, про що свідчить спецвипуск журналу «Топоі», присвячений цій темі. У ньому міститься огляд класичних аспектів теорії аргументації, а також представлені рекомендації щодо вдосконалення аргументативних аспектів. Однак питання про те, чи можна повністю врахувати ризики епістемічної несправедливості та недобросовісного використання аргументації, залишається під питанням, доки не будуть повністю враховані ширші структурні фактори, зокрема пов'язані з відносинами влади [82, с. 440-457].

Деякі вчені, які ідеалізують уявлення про аргументацію, розглядають її як суто раціональну, позбавлену емоцій діяльність. Проте давно відомо,

що існує тісний зв'язок між аргументаційною діяльністю та емоційними реакціями, особливо в аналізі риторичного аргументу. Останнім часом ця тема стала предметом широкого дослідження [49; 61; 132]. Важливо підкреслити, що визнання ролі емоцій в аргументації не означає повного заперечення «раціональності» в процесі аргументації. Можна сказати, що воно базується на відмові від строгого дихотомічного розуміння розуму та емоцій, а також на усвідомленні аргументації як багатошарової людської діяльності.

Замість обміну думками, заснованого на фактах, аргументація часто відбувається на тлі наявних емоційних стосунків і можуть, але не завжди, викликати подальші емоційні реакції у вигляді агресії та ворожості. Аргументація самі по собі може породжувати конфлікти та занепокоєння, яких не існувало до початку суперечки. Це відбувається через те, що критична увага та запити щодо мотивів можуть суперечити типовим нормам довіри у більшості повсякденних діалогів, що може сприйматися як ворожнеча. Однак, коли аргументація зосереджується на гармонії та співпраці, а не на конфлікті, вона також може викликати позитивні емоційні реакції [48, с. 102-115].

Деякі люди вважають, що аргументаційні випадки можуть викликати емоційну напругу, але це питання потребує подальшого дослідження. Особливий інтерес представляє твердження про те, що аргументаційні випадки можуть або повинні бути емоційно насиченими [81, с. 1173–1197]. Виникає питання, чи варто включати емоції в процес аргументації та як їх можна регулювати [53, с. 349–364]. Історично емоції відігравали важливу роль у переконанні, але нещодавно стало зрозуміло, що емоції також впливають на те, на чому ми зосереджуємось і що вважаємо важливим [89]. Здається, цей підхід також можна застосувати до аргументації. Наприклад, М. Гоувс і К. Гандолбі вказують на те, що гнів, з іншого боку, може мати позитивний вплив на аргументацію, привертаючи увагу до важливих

аспектів, які інакше можна було б не помітити. Проте, гнів може стати на заваді аргументації, якщо вони переростають у конфлікт [70, с. 229-254].

Тому вивчення ролі емоцій у процесі аргументації, від риторики до аспектів міжособистісної комунікації, привернуло увагу багатьох науковців [61]. Але, варто зазначити, що попереду ще багато роботи, щоб зрозуміти вплив емоцій на процес аргументації. Це особливо важливо і пояснюється тим, що ідея про те, що аргументація має бути повністю раціональною та неемоційною, залишається широко поширеною, навіть якщо вона не висловлюється публічно.

Розгляд аргументації як комунікативної практики викликає питання про вплив культурних факторів на аргументацію. Наприклад:

- Чи існують значні відмінності в способах аргументації людей залежно від їх соціокультурного походження?
- Чи можемо ми сказати, що аргументація є звичайним явищем у різних культурах?
- Чи аргументація є спільним явищем для людських культур?
- Чи відбувається аргументація взагалі у всіх людських культурах, чи ж вона є результатом конкретних умов?

Ступінь поширеності аргументаційних практик також залежить від того, наскільки точно визначено та конкретизовано термін «аргументативна практика». Деякі культури або субкультури використовують вузьке визначення, яке розглядає висновок як офіційно регульовану процедуру аргументації, яка вимагає чітких критеріїв для визначення передумов, висновків та їх взаємозв'язків. Натомість, більше культур можна вважати аргументованими, якщо аргументація розглядається в ширшому контексті, який охоплює різноманітні комунікаційні практики, які можна вважати аргументованими. Це означає, що поширення аргументаційних практик між культурами – це не просто емпіричне питання. Для його вирішення потрібні значні концептуальні уточнення [16].

Однак, якщо припустити, що аргументація не обмежується західними, освіченими, промислово розвиненими, багатими та демократичними суспільствами, питання міжкультурного розмаїття в аргументативних практиках, ймовірно, буде проблемою для багатьох як на описовому, так і на нормативному рівнях [66]. Навіть якщо на описовому рівні можна знайти значну різноманітність аргументаційних практик, то нормативне питання про те, чи повинні існувати універсальні норми аргументації чи спеціальні норми для конкретних ситуацій, залишається актуальним. На описовому рівні багато дослідників вивчали аргументативні практики в різних культурах, а також у тих, що відрізняються від західних, беручи до уваги питання культурного розмаїття [67, с. 246-257; 68, с. 443-463].

Г. Мерсьє та його колеги проводили дослідження в різних країнах, включаючи Японію [123, с. 1-15] та Гватемалу [41, с. 337-342]. Беручи до уваги важливість і цікавість культурних відмінностей [95, с. 409-417], Г. Мерсьє стверджує, що аргументація є універсальним явищем і що здатність та схильність до аргументації є результатом природного відбору, генетично закріпленого в людському пізнанні [96, с. 85-113]. Він вважає, що результати попередніх міжкультурних досліджень підтверджують поширеність аргументації навіть за наявності культурних відмінностей [97, с. 401-414].

Ще один вчений, який бере участь у масштабній дослідницькій програмі культурних відмінностей у дискусії, є теоретик комунікації – Дейл Гемпл. Він провів дослідження на основі опитування з різноманітною групою колег. У цьому дослідженні учасники, зазвичай студенти університетів, незалежно ділилися практиками аргументації з таких країн, як Китай, Японія, Туреччина, Чилі, Нідерланди, Португалія та Сполучені Штати [62]. Загалом його результати виявили багато подібностей, які можна частково пояснити певними демографічними характеристиками. Однак були виявлені деякі цікаві відмінності. Наприклад, різний рівень готовності брати участь в аргументативних ситуаціях.

У своїй нещодавній книзі філософ Крістофер Тіндал досліджує з антропологічної точки зору як дискурсивні практики виникають з досвіду людей з різними культурними традиціями [127]. Досліджується роль місця, усної традиції, міфу, нарративу та аудиторії в дискурсивному процесі, а також оцінюється вплив колоніалізму на вивчення цього явища. К. Тіндал розглядає важливі дослідження антропологічних та етнографічних аргументативних практик в різних культурах, надаючи повний огляд аргументації з антропологічної перспективи.

Загалом, вивчення відмінностей і подібностей у практиках міжкультурної аргументації є важливою сферою дослідження, але ще потрібно багато працювати, щоб краще зрозуміти ці складні явища.

1.2 Аргумент, аргументація, фемінізм, феміністична аргументація

Основні поняття загальної теорії аргументації включають переконання, прийняття тверджень, методів і основ аргументації, аудиторію, стиль аргументації, контекст аргументації, позиції учасників, дисонанс і консонанс позицій, суперечку і діалог, доказ та істину, цінність, а також інші аспекти [10, с. 363-364].

Теорія аргументації спрямована на вивчення того, як формуються переконання і вона приділяє увагу питанням істини настільки, наскільки це необхідно для розуміння природи переконань. Аудиторія може прийняти переконання не тільки тому, що воно правдиве, але й з інших вагомих або додаткових причин. Наприклад, деякі наслідки обговорюваних переконань підтверджені досвідом, тому вони є простими, висловленими авторитетною особою, узгоджені з традицією та представлені в естетично довершеній формі [10, с. 363-364].

З іншого боку, той факт, що твердження правдиве, не означає, що аудиторія автоматично приймає його. Висловлена правда може бути для них надто важкою або нецікавою, не відповідати їхнім груповим чи класовим

переконанням тощо. Також можливо, що ця істина була сказана чи висловлена ненадійною особою, вона суперечить прийнятій традиції, суперечить усталеній теорії та може здатися некорисною або навіть шкідливою [10, с. 363-364].

Теорія аргументації – це комплексна галузь, що виникла на стику різних наук і спрямована на вивчення людського спілкування та пізнання. До цих наук належать філософія, логіка, право, соціологія, лінгвістика, психологія тощо. Вивчення більш-менш систематичних аргументів почалося в період античності, під час переходу від міфічного до раціонального тлумачення світу. Вивчення теорії аргументації, яку здавна називали риторикою, завжди вважалося важливим елементом гуманістичної освіти. У середині ХХ століття наукова революція у теорії аргументів радикально змінила стилі та методи мислення, що надало нове життя цій сфері [10, с. 363-364].

В останні десятиліття відобразилися загальні засади нової теорії аргументації. Вона відновлює ті позитивні аспекти, що були в античній риторичі, і іноді називається «новою риторикою» на цій підставі. Однак багатьом вченим стало зрозуміло, що теорія аргументів не обмежується логічною теорією доказів, заснованою на концепції істини, і для якої поняття переконання та аудиторії є чужорідними. Аргументативна теорія також не вписується ні в методологію науки, ні в епістемологію. Аргументація — це специфічна людська діяльність, що відбувається в певному соціальному контексті, метою якої є не просто знання, а переконання в правильності того чи іншого твердження. Вони можуть включати не тільки описи дійсності, а й оцінки, норми, поради, декларації, клятви, обіцянки тощо. Теорія аргументації не обмежується еристикою, яка належить до неї, оскільки аргументація є лише однією з багатьох можливих ситуацій аргументації [10, с. 364-365].

Теорія аргументації розглядає різні способи, якими можна вплинути на переконання опонента, адресата чи аудиторії за допомогою

різноманітних лінгвістичних засобів і технік. Переконання слухачів формуються не тільки словесними аргументами, а й використанням жестів, міміки, образності тощо. У певних ситуаціях мовчання також може бути дієвим аргументом, що спонукає слухачів замислитися над отриманою інформацією. Крім того, на переконання можна впливати іншими методами, такими як насильство, гіпноз, підсвідома стимуляція, ліки та наркотики [10, с. 364-365].

Важливу роль у формуванні основних ідей нової теорії аргументації відіграла наукова діяльність Х. Перельмана, Ф. ван Емерена, Р. Гроотендорста та інших. Проте жодної єдиної парадигми або кількох конкуруючих парадигм ще не виникло в теорії аргументів. Це може відобразити різноманіття точок зору щодо предмета теорії, основних питань і напряму розвитку. Основним об'єктом дослідження теорії аргументації є аргументація, яку філософи розглядають як процес обґрунтування певного положення людиною з метою переконання в його істинності, слушності, доречності та інших характеристиках, що роблять його важливим та необхідним для сприйняття [10, с. 364-365].

Щоб зрозуміти, чому сучасна теорія аргументації розглядає її основний предмет дослідження не лише як специфічну техніку переконання або обґрунтування положень, які висловлюються у дискусіях між опонентами, але й як прагматичний інструмент, що ефективно використовується шляхом вмілого вибору з різноманітних прийомів та методів, треба у загальних рисах ознайомитися з методологічними засадами тлумачення аргументації відповідно до названих трьох точок зору. Однак також важливо з'ясувати сутність самого поняття [10, с. 365-366].

За визначенням І. Хоменко: «Точка зору — це думка, яка фіксує відношення людини до твердження, змістом якого є певна пропозиція» [9, с. 11]. Розглядаючи це визначення, можна слушно припустити, що вживання цього терміну є хоча б умовно виправданим, оскільки він широко використовується не тільки в еристиці, а й інших гуманітарних науках.

Аналіз аргументації з логічної та епістемологічної точок зору включав такі основні напрями:

1. Вивчення методів обґрунтування та раціоналізації описово-оцінних висловлювань. На додаток до традиційних універсальних методів, таких як дедуктивне міркування та індуктивне підтвердження результатів, були досліджені ситуаційні методи обґрунтування, такі як звернення до інтуїції та традиції.

2. Аналіз залежності аргументів від проблемної ситуації, в якій вони використовуються.

3. Виявлення характеристик аргументації, які є доречними для застосування у різних сферах мислення. Це дослідження вказує на існування трьох сфер: теоретичної, практичної та художньої. Теоретичні дискусії поділяються на науково-гуманістичні, практично-ідеологічні (зокрема пропагандистські) та утопічні. Художні аргументи характеризуються певними ознаками теоретичних та емпіричних аргументів [10, с. 365-366].

Щоб проаналізувати аргументацію як людську діяльність, потрібно вивчити аудиторію, в якій вони відбуваються. Найвужча аудиторія – це ті, хто займає певні позиції чи погляди, а також ті, хто бажає утвердити чи змінити свої переконання. Наприклад, двоє людей можуть вести дискусію, або вчений може запропонувати нову концепцію, а науковому співтовариству пропонується її оцінити. До ширшої аудиторії належать ті, хто відвідує або брав участь в обговоренні нових наукових концепцій, у тому числі неспеціалісти, які висловили певні погляди під впливом пропаганди [10, с. 365-366].

Дослідження соціальних аспектів аргументації також включає аналіз залежності стилю аргументації від загальних характеристик конкретного суспільства чи спільноти, в якій відбувається аргументація. Це може стосуватися, наприклад, особливостей міркування в колективістських суспільствах, таких як тоталітарні режими, або колективістських

спільнотах, таких як армії, церкви та тоталітарні політичні партії [10, с. 365-367].

Історичний аспект вивчення аргументації вимагає врахування двох важливих моментів. По-перше, аналізується конкретний історичний контекст, у якому аргумент використовувався та вплинув на його розвиток. По-друге, вивчення стилів мислення та культурних особливостей кожного історичного періоду, відображених в аргументації цього періоду. Такий підхід дає змогу виділити п'ять основних типів аргументів, які виникли та розвивалися залежно від історичного контексту: архаїчні, античні, середньовічні, «класичні» Нового часу та сучасні аргументи. Крім того, також аналізуються зміни в аргументації протягом історії людства. У цьому контексті можна порівняти стилі аргументації різних епох, оцінити їхні переваги та розглянути потенціал історичного прогресу в цій галузі [10, с. 365-367].

Аргументацію можна описати як комунікаційну діяльність, спрямовану на пошук та обмін аргументами для підтримки твердження або захисту/спростування позиції, особливо в ситуаціях сумнівів або незгоди [88, с.1-15]. Це можна вважати формою діалогу, але це також може бути «сперечання» з самим собою, не тільки вдвох, а й у монолозі або в групі [87, с. 161-185]. Проте аргументація – це особливий вид діалогу. Більшість наших розмов не є аргументацією, наприклад, коли ми запитуємо когось про час або коли хтось говорить про свою відпустку. Аргументація виникає лише тоді, коли твердження підкріплюється проханням про підтримку у формі аргументу або коли виникає необхідність подальшого обґрунтування з незалежною оцінкою [76, с. 631-643; 77, с. 251-265]. У таких випадках відбувається діалог «наведення та запиту аргументів» [21]. Оскільки більшість наших знань ми отримуємо від інших, аргументація є важливим механізмом для фільтрації інформації, яку ми отримуємо, замість прийняття того, що інші говорять нам безкритично [39, с. 359-393].

Термін «аргументація» має десятки визначень, що, звичайно, пояснюється особливостями його трактування вченими різних галузей знань. Крім наведеного вище, для нас становить інтерес те визначення, яке дають філософи, а також логіки та дослідники еристики [10, с. 365-367].

Зазначимо, що вони здебільшого майже не відрізняються за тлумаченням сутності аргументації. Філософи визначають аргументацію як процес, за допомогою якого людина обґрунтовує певне положення (твердження, гіпотези, концепції) з метою переконання в тому, що це правильне або істинне. Визначення цього поняття також запропоновано І. Хоменко в підручнику з еристики: «Аргументація – це діяльність учасника суперечки, мета якої – захистити свою точку зору, переконавши співрозмовника в її прийнятності» [9, с. 51]. У підручнику з критичного мислення А. Є. Конверський визначає це поняття наступним чином: «...аргументація – це вид інтелектуальної діяльності, завдяки якому формується переконання в обґрунтованості довільного положення, а також визначається його оцінка та теоретична і практична доцільність як для самого автора, так і для самого співрозмовника чи аудиторії». А також визначення: «Переконання – це володіння знанням, яке для людини є стратегією, конкретним планом теоретичної й практичної діяльності» [4, с. 216].

Інша дефініція, яка є цікавою та обґрунтованою, була запропонована Л. Сумароковою у підручнику з основ логіки. Авторка описує аргументацію так: «Аргументація – процес обґрунтування знання або дії у знанні, обґрунтовується головним чином його істинність; крім того, може обґрунтовуватися його значимість (теоретична або практична). У дії обґрунтовується вибір мети, вибір засобів її досягнення і результат, а також співвідношення цих трьох компонентів (ефективність, оптимальність дії)». Загальний зміст терміна «аргументація», вважає дослідниця, можна передати словами «обґрунтування», «виправдання». Аргументують переважно два або більше комунікантів [7, с. 223].

У Кембриджському словнику можна знайти таке визначення поняття: «Аргументація – це набір аргументів, які використовуються для пояснення чогось або для переконання людей» [18].

Словник української мови пропонує наступне тлумачення: «Аргументація – наводити аргументи, докази; обґрунтовувати» [3].

Також, можна знайти таке визначення цього поняття: «Аргументація — це комплекс комунікативних і взаємодіючих дій, спрямованих на вирішення розбіжностей у думках з адресатом шляхом висунення сукупності пропозицій, за які сперечальник може нести відповідальність, щоб зробити спірну позицію прийнятною для раціонального судді, який судить розумно» [22].

Аргументація є важливим механізмом переконання, який найчастіше використовується в суперечці. Тому цікаво дізнатися, як вона розуміється в еристиці. Аргументація, як зазначає І. Хоменко, є важливою частиною суперечки, оскільки вона має на меті вирішити розбіжності у позиціях двох сторін. Вона може бути представлена таким чином:

1. По-перше, можна прямо посилатися на дійсність, щоб захистити думку. Цей тип аргументації називається емпіричною аргументацією.

2. По-друге, можна розгорнути певне мислення та використовувати вже встановлені аргументи, щоб захистити свою думку. У цьому випадку людина також опосередковано посилається на дійсність. Це явище називається теоретичною аргументацією [9, с. 51].

Аргументація завжди має певну точку зору. На початку дискусії пропонент захищає свою точку зору в суперечці з опонентом, який висловлює власну думку щодо предмету розмови. Якщо точка зору позитивна, захист повинен підтвердити твердження, яке вона містить. Доведення — підтвердження правильності твердження, яке містить позицію — є прикладом обґрунтування. Якщо точка зору негативна, захист критикує твердження, яке вона містить. Спростування — встановлення хибності твердження, яке містить позицію — є прикладом критики. Доведення та

спростування зазвичай базуються на дедукціях і положеннях, достовірність яких не викликає сумнівів у людини, яка спілкується з вами. Таким чином, аргументація в суперечці завжди має на меті або схопитися за критику, або обґрунтувати щось [9, с. 51-52].

В еристиці «точка зору» вважається об'єктом аргументації, і незгода завжди супроводжує її. Висловлення, що утворюють аргументацію, завжди підтримують певну позицію. Коли виникає суперечка, важливо оприлюднити свою точку зору та критикувати її. Той, хто її висловив, захищає її, але вона приймається лише за умови ефективної критики опонента. При аналізі будь-якої аргументації першим кроком є визначення точки зору. Зважаючи на те, як вона відображає ставлення до твердження, її складають як саме твердження, так і вираз, який його виражає. На відміну від теоретичної аргументації, емпірична аргументація завжди базується на посиленнях на досвід. Однак теоретична аргументація часто поєднується з теоретичними роздумами. Емпіричні методи обґрунтування включають підтвердження або верифікацію. Хоча приклади та ілюстрації важливі, вони не є хорошим засобом підтвердження [9, с. 51-52].

У філософії аргумент є основним поняттям, на якому філософи в значній мірі ґрунтують свої твердження. Аргумент можна розглядати як складну структуру, у якій висновок і деякі передумови підтримують інші складові. Аргумент можна розглядати як акт мовлення, який складається з одного або кількох актів передумов (які підтверджують пропозиції на користь висновку), акта висновку та заявленого або прихованого маркера, який показує, що висновок впливає з передумов [66, с. 101-129]. Зв'язок між передумовами та висновком може бути забезпечений різними способами:

- передумови можуть гарантувати правдивість висновку або робити його більш ймовірним;
- передумови можуть впливати з висновку;

- передумови можуть зробити висновок більш прийнятним або переконливим.

З теоретичної точки зору аргументи можна розглядати як окремі сутності, незалежно від їх місця в реальних людських діях. Але розглядаючи аргументи такими, якими вони є в людських комунікативних практиках, можна отримати багато інформації, залежно від пояснювальних цілей [10, с. 365-368].

Звертаючись до різних джерел, можна знайти такі визначення поняття «аргумент»:

1. Аргумент – підстава, доказ, які наводяться для обґрунтування, підтвердження чого-небудь [1].

2. Аргумент, у логіці, міркування, які підтверджують висновок, іноді сформульований так, що висновок виводиться з посилок. Помилкові міркування називають помилками в логіці. У математиці аргумент – це змінна в області визначення функції, яка зазвичай відображається символічно в круглих дужках після функціонального символу [124].

3. Аргумéнт (лат. *argumentum* – предмет, доказ, від лат. *arguere* – виявляти, показувати) – багатозначний термін:

1) Підстава, доказ, які наводяться для обґрунтування, підтвердження думки, висновку, теорії, події тощо.

2) У логіці – перевірене судження (або сукупність взаємопов'язаних суджень), за допомогою якого (яких) в процесі логічного доведення обґрунтовується істинність або хибність ін. судження, тези, теореми тощо [2].

Вивчення аргументів та аргументації тісно пов'язане з дослідженням мислення, яке визначається як процес досягнення висновків за допомогою ретельної оцінки інформації, включаючи аналіз аргументів. Загалом вважається, що мислення та аргументація пов'язані, оскільки обидва включають аргументи. Однак вони є дуже різними явищами:

- Мислення – це індивідуальний процес виведення нової інформації із врахуванням аргументів;

- Аргументація – це громадський процес обміну аргументами, виражений мовою або іншими символічними засобами, спрямованими на аудиторію [10, с. 365-368].

Але деякі автори виступають проти цього, стверджуючи, що мислення та аргументація насправді є лише двома частинами одного процесу, а те, що ми розуміємо як мислення, здебільшого є процесом внутрішньої підготовки до аргументації [10, с. 365-368].

Фемінізм – це не лише політична ініціатива, а й інтелектуальний рух, спрямований на припинення гендерної опресії. Феміністські дослідження розкривають різні точки зору на культурні, економічні, соціальні та політичні явища, щоб підтримати рух за соціальну справедливість. Вони визначають та досліджують низку методів, за допомогою яких певні норми використовувалися для дискримінації, маргіналізації та утискання людей на основі їхньої статі, а також як гендерні ідентичності були створені для відповідності та підтримки патріархальних норм суспільства. Мета фемінізму полягає в тому, щоб отримати розуміння витоків існуючих систем, які були присутні майже в кожній культурі та періоді історії, а також визначити, яким суспільством повинно бути [45].

Жінки протягом усієї історії боролися за свої права проти систем, які їх обмежували. До кінця XIX століття рух фемінізму не мав єдиної спільноти. У середині 1800-х років слово «фемінізм» означало «якості жінок». Після Першої Міжнародної жіночої конференції у Парижі в 1892 році термін «фемінізм», який походить від французького слова «féministe», став широко використовуватися в англійській мові, для описання ідеї рівності прав жінок, засновану на ідеї рівності статей. Таким чином, термін, який використовується в англійській мові, походить від часів боротьби за виборче право жінок у Сполучених Штатах та Європі наприкінці XIX та на початку XX століття [45].

Термін «фемінізм» використовується у багатьох контекстах і його значення часто обговорюється. Наприклад, деякі автори використовують його для посилання на певний політичний рух у Сполучених Штатах та Європі; інші автори описують переконання, що жінок утискають, але немає однозначності щодо точного переліку цих утисків. Деякі вважають, що жіночий рух у Сполучених Штатах відбувається у «хвилях». Хоча модель хвиль має переваги, вона також часто пропускає велику кількість різноманітних ідей. Вона досить добре працює для аналізу першої хвилі, ідентифікованої як період з середини XIX століття до прийняття Дев'ятнадцятої поправки до Конституції США в 1920 році [45].

У першій хвилі фемінізму пріоритетом була боротьба за фундаментальні політичні права. Модель хвиль стверджує, що фемінізм у Сполучених Штатах пішов на спад після того, як жінки отримали право голосувати, але він відродився як «друга хвиля» фемінізму наприкінці 60-х і на початку 1970-х років. У другій хвилі феміністки відійшли від попередніх політичних кампаній прав людини, щоб боротися за більшу рівність у різних сферах, таких як освіта, робота та сім'я. Тим не менш, у той час багато феміністок зосереджувалися на більш широких проблемах, ніж просто рівності. Більшість лідерів другої хвилі фемінізму були білими жінками, які прагнули рівних прав, як і в першій хвилі. Жінки в другій хвилі були представниками різноманітних ідентичностей, етнічностей та орієнтацій. «Третя хвиля» була результатом трансформацій фемінізму, які почалися в 1990-х роках. Феміністки третьої хвилі часто критикували попередні покоління за те, що вони не звертали уваги на розбіжності між жінками за класом, етнічністю, національністю, релігією та расою [24, с. 1095-1133; 119, с. 1059-1082]. Вони також наголошували на «ідентичності» як місці боротьби за статі [43].

Деякі феміністки висловлюють сумнів щодо використання терміну «хвиля» для визначення фемінізму, оскільки це обмежує різноманітність кожної «хвилі» та не враховує феміністську боротьбу проти чоловічої влади

протягом історії та культури. Іншими словами, фемінізм — це не просто дії окремих жінок на Заході протягом останніх століть. Крім того, модель хвиль не може дати пояснення теоретичної роботи, яка відбувалася в різні періоди часу. Наприклад, Сімона де Бовуар зробила значний внесок у свою книгу 1949 року «Друга стать» [23].

Хоча англійський термін «фемінізм» був пов'язаний з активізмом жінок з кінця XIX століття до сьогодні, слід відрізнити феміністські політичні рухи від феміністських ідей або вірувань. Дослідники та дослідниці вивчали проблеми та створювали теорії про справедливість для жінок навіть у часи, коли політична діяльність стосовно прав жінок була незначною. У загальному, фемінізм — це не просто соціальний рух; це також система ідей, концепцій і теорій, які спрямовані на аналіз, діагностику та пошук рішень для багатьох несправедливостей, спричинених гендерними нормами [45].

Мета феміністської етики полягає в тому, щоб «розуміти, критикувати і виправляти», як гендер впливає на наші моральні переконання та практики. Це також стосується того, як ми використовуємо методологічні підходи до етичної теорії. Зокрема, метою феміністських етичних досліджень є дослідження:

- Бінарного погляду на гендер;
- Привілеїв, які історично були надані чоловікам;
- Способів, якими погляди на гендер утримують опресивні соціальні порядки або практики, які шкодять іншим, особливо дівчатам і жінкам, які історично були підпорядковані залежно від гендерних вимірів, таких як сексуальність і гендерна ідентичність [42].

Наприклад, Емі Еллен, критична теоретикня, написала статтю про феміністські погляди на владу, яка стверджує, що хоча будь-яке загальне визначення фемінізму безперечно буде спірним, здається, незаперечним те, що багато робіт в феміністичній теорії присвячені завданням критики

гендерної підпорядкованості, аналізу її взаємозв'язків з іншими формами підпорядкованості, такими як расизм, гетеросексизм [43].

Філософи-феміністки часто намагаються знайти єдине правильне рішення на такі питання: «Що таке «жінка?»», «Що таке свобода?», «Що таке автономія?» тощо. Тим не менш, досі не вдалося знайти єдиної, уніфікованої теорії фемінізму. Здається, що думка про те, що фемінізм — це зобов'язання до рівних прав жінок, не має проблем. Можливо, це так, але формулювати це таким чином супроводжує інші передумови [45].

Перша передумова полягає в тому, що фемінізм пов'язаний з ліберальною моделлю політики. Хоча більшість феміністок, ймовірно, погодяться, що є певний сенс прав, за яким досягнення рівних прав для жінок є необхідною умовою для успіху фемінізму, більшість також аргументуватимуть, що цього буде недостатньо. Це пов'язано з тим, що утиск жінок у суспільствах, де панують чоловіки, не обмежується позбавленням жінок політичних і правових прав, а також включає в себе структуру нашого суспільства, зміст нашої культури, роботу мов та їхній вплив на сприйняття та проникнення в нашу свідомість. Друга передумова полягає в тому, щоб існувало чітке, загальноприйняте визначення того, що таке бути жінкою. Джудіт Батлер стверджує, що будь-яка спроба визначити «жінку» також є спробою виключити когось із цієї категорії. У розмові про небінарних і трансгендерних людей ця тема з'явилася нещодавно. Раніше вважалося, що типовий суб'єкт фемінізму був білим і середнього класу. Незважаючи на це, теоретичне дослідження фемінізму було б простішим, якби було визначено суб'єкт [44].

Замість того, щоб шукати одну загальноприйнятую теорію фемінізму, слід розглядати фемінізм як заангажованість саме там, де виникають суперечності у питаннях свободи, ідентичності та агентства. Ця розбіжність не лише логічна, але й історична. Наприклад, проблема політичної рівності між чоловіками та жінками виникла саме в ті історичні періоди, коли «всі люди» були визнані рівними [91]. Французи вирішили це питання під час

Французької революції, стверджуючи, що поняття «люди» означають чоловіків, а не жінок. Під час Американської революції термін «людина» вже не був настільки однозначно пов'язаним з гендером, але він вже був визначений за расовою ознакою як «білий». Проблема рівності виникає саме тоді, коли є розрив між тим, що здається нормативно прийнятним, і тим, що відбувається насправді. Питання щодо категорії «жінка» виникають у контексті політичної різноманітності та біологічної маневреності, де представники різних культур зіштовхуються, а статева або гендерна ідентичність може зазнавати змін [45].

Звертаючись до різних джерел, можна знайти такі визначення поняття «фемінізм»:

1. Фемінізм – це віра в соціальну, економічну та політичну рівність статей. Незважаючи на те, що фемінізм здебільшого походить із Заходу, він проявляється в усьому світі та представлений різними інституціями, які займаються діяльністю від імені прав та інтересів жінок [25].

2. Фемінізм – у буржуазних країнах – політичний рух за зрівняння жінок у правах з чоловіками [8].

3. Фемінізм – це переконання, що жінки заслуговують на рівні соціальні, економічні та політичні права та свободи [135].

Узагальнюючи, можна сказати, що «фемінізм» охоплює різні точки зору на нерівності, з якими стикаються жінки. У феміністських колах існує розбіжність у розумінні як загального поняття справедливості, так і конкретного сексизму, у тому числі видів несправедливості або помилок, з якими стикаються жінки. Крім того, головна мета феміністок полягає в тому, щоб змінити суспільство з метою припинення несправедливостей проти жінок, зокрема, гендерної дискримінації.

Феміністки також цікавляться дослідженням феміністичної аргументації та її використанням. Ґрунтуючись на феміністичних принципах, феміністичний підхід до аргументування називається феміністичною аргументацією. Його мета полягає в тому, щоб зрозуміти, як

змінити гендерні нерівності та соціокультурні дискримінації, які виникають через гендерні упередження. Цей метод зосереджується на захисті прав жінок і виявленні гендерних нерівностей у різних сферах суспільного життя, таких як політика, економіка та культура. Феміністична аргументація використовується для висвітлення статевих стереотипів, боротьби з гендерною дискримінацією та сприяння конструктивному обговоренню проблем гендерної рівності.

Проблема з визначенням «фемінізму» схожа на проблему однозначного тлумачення терміну «феміністична аргументація». Дослідники та активісти можуть тлумачити це поняття різними способами. І це призводить до різноманітних тлумачень цього поняття та робить його більш складним для розуміння.

Крім того, феміністична аргументація може виступати не лише як поняття, а й як метод і підхід у вивченні та розумінні проблем гендерної нерівності:

- як метод, вона використовується для аналізу, критики та розкриття гендерних дискримінацій та нерівностей у різних сферах суспільного життя;
- як підхід, вона спрямована на розуміння та трансформацію статевих нерівностей та соціокультурних дискримінацій, які виникають внаслідок гендерних упереджень.

1.3 Гендерна упередженість та її види

Гендер — це поняття, яке виникло не так давно, і стало широко відомим лише в 60-х роках. Термін «гендер» походить від двох різних концепцій. Однією з версій є те, що він був використаний дослідником Джоном Мані у 1955 році в «Британському журналі медичної сексології». Психолог Роберт Столлер, який написав статтю «Стать і гендер: про розвиток чоловічості і жіночості» у 1968 році, вважається автором терміну «гендер». Дослідники почали використовувати термін «гендер», оскільки

поняття «стать» було недостатнім для розуміння соціальних ролей. Витоки гендерної теорії можна відстежити до так званих теорій мікрорівня, які розглядають індивідуальні міжособистісні взаємодії [5, с. 24].

Ось три основні підходи:

- Соціально-конструктивістський підхід Пітера Бергмана і Томаса Лукмана, викладений у праці «Соціальне конструювання реальності» (1966);
- Етнометодологічний підхід Гарольда Гарфінкеля, представлений у праці «Дослідження в етнометодології» (1967);
- Драматургічний інтеракціонізм Ірвінга Гофмана, описаний у праці «Представлення себе в повсякденному житті» (1959) [5, с. 24].

Таким чином, гендерна структура суспільства охоплює гендерні ідентичності (наприклад, способи відтворення маскулінності чи фемінності) на мікрорівні, тоді як на макрорівні вона пов'язана з інституціями. Усі соціальні інститути вважаються гендерованими, що означає, що в них існують певні правила поведінки, часто неофіційні, щодо ролей та очікувань, які чоловіки та жінки повинні відігравати в певних місцях. Багато аспектів цієї проблеми розглядаються в «Гендерованому суспільстві» Майкла Кіммела. Серед них «гендерована сім'я», «гендерована навчальна аудиторія», «гендероване місце роботи», «гендерованість близьких відносин (дружба та кохання)», «гендерована сексуальність» та інші. Для комплексного інституційного аналізу гендерних відносин у суспільстві використовується вивчення гендерних відносин у чотирьох основних інституціях суспільства: політиці, економіці, сім'ї та культурі [5, с. 25-26].

Чоловіки та жінки повинні виконувати певні соціальні ролі відповідно до гендерних стандартів суспільства. Відповідно до цього уявлення, жінка пов'язана з материнством, виконанням домашніх обов'язків і доглядом за дітьми та іншими членами сім'ї. На відміну від цього, люди сприймають чоловіка як досвідченого фахівця, який вміло керує автомобілем [5, с. 17].

Такі гендерні стереотипи відображають переважно біологічні уявлення про соціальні ролі чоловіків і жінок. Традиційно жіночі якості вважаються фемінними (або жіночними), а чоловічі якості вважаються маскулініними (або чоловічними). Маскуліність означає силу, владу, мужність, стійкість, агресію, розум і прагнення до успіху. Однак фемінність охоплює такі елементи, як емоційність, чутливість, вразливість, жертвовність і залежність [5 с. 17].

Маскулініні та фемінні риси є динамічними і можуть змінюватися в залежності від історичного контексту і культурних впливів. Наприклад, поняття бути жінкою сто років тому і сьогодні значно відрізняються. У 1915 році жінкам було заборонено голосувати в багатьох країнах, таких як США, Франція та Швейцарія. Однак сьогодні жінки не лише мають таке право, але й займають керівні посади. Наприклад, Ділма Русеф, Даля Грибаускайте чи Ангела Меркель. Крім того, у чоловіків різних країн, наприклад, в Україні та Швеції, можуть відрізнятися різні досвіди та суспільні очікування. У Швеції роль батька є більш поширеною серед широкої громадськості, ніж в Україні, і батьківство є типовою ознакою маскуліності шведів [5, с. 18-20].

Тим не менш, гендер — це не просто описова характеристика, а й критика обмеженого набору стереотипних ролей, які жінка та чоловік вважають відповідними. Оскільки жінки, як і чоловіки, є різноманітною групою, гендерні дослідження ставлять під сумнів ідею гендерної поляризації, яка є спробою розглядати жінок і чоловіків лише через призму їхніх різниць. Андроцентризм, культурна традиція, яка зводить людську суб'єктивність до єдиної чоловічої норми, представлена як універсальна об'єктивність, і патріархат як прийняту норму суспільного життя, також піддається критиці. Коли мова йде про гендер, це стосується нерівностей, а не просто різниць між чоловіками та жінками. Гендерні відносини включають ієрархію, стратифікацію та владу, а також нерівність. Влада характеризується нерівномірним розподілом статусних, економічних і часових ресурсів [5, с. 18-20].

Гендерна упередженість буває різна. Ключовим компонентом гендерної упередженості є статеві ролі, які визначають очікування щодо того, як чоловіки та жінки повинні вести себе, працювати та взаємодіяти в суспільстві. Вони відображають загальні уявлення та очікування щодо статевих ролей і того, як чоловіки та жінки розподіляють обов'язки [5, с. 20-22].

У багатьох культурах статеві ролі можуть бути жорстко визначеними і мало змінюватися з часом. Ось деякі типові стереотипні ролі, що приписуються чоловікам і жінкам:

1. У багатьох суспільствах очікується, що чоловік буде головним «провідником» або «годувальником» сім'ї, відповідальним за прийняття рішень і забезпеченням матеріального добробуту;

2. Жінкам часто приписується роль домогосподарки, яка включає в себе обов'язки з приготування їжі, прибирання та догляд за дітьми;

3. У багатьох суспільствах чоловіки сприймаються як кращих лідерів та керівників, тому їм частіше відводиться роль у високооплачуваних та впливових посадах, тоді як жінкам доводиться частіше стикатися з проявами дискримінації;

4. Жінкам частіше приписується головна роль у вихованні та догляді за дітьми, в той час як чоловіки можуть вважатися менш придатними для цього [5, с. 20-22].

Ці статеві ролі можуть бути шкідливими, оскільки вони обмежують індивідуальні можливості та можуть призводити до дискримінації та нерівності у суспільстві.

Однією з найпоширеніших форм гендерної упередженості є гендерна дискримінація. Це проявляється в постійному обмеженні прав і можливостей людини на основі її статі або гендерної ідентичності. Це може мати значні наслідки для життя та добробуту людини і може виявлятися в різних частинах суспільства:

1. Гендерна дискримінація на робочому місці може виявлятися у випадках знеособлення жінок або чоловіків при прийнятті на роботу, у встановленні нерівних умов праці, у низькій оплаті праці для жінок у порівнянні з чоловіками, за виконану роботу того ж рівня, а також у відсутності можливості професійного зростання для певних гендерних груп тощо.

2. Гендерна дискримінація у сфері освіти може виявлятися у виборі предметів для навчання, у відсутності рівних можливостей для отримання освіти для дівчат та хлопців та у стереотипному уявленні про гендерні ролі в освітньому процесі тощо.

3. У політиці гендерна дискримінація може виявлятися у відсутності представництва жінок на високих посадах, у складнощах у виборах для жінок або трансгендерних осіб та у систематичному ігноруванні питань гендерної рівності, а також прав жінок у законотворчій діяльності.

4. Гендерна дискримінація може впливати на доступ до медичних послуг та репродуктивних прав, у визначенні пріоритетів у медичній допомозі, у відсутності інформації про сексуальне та репродуктивне здоров'я для певних гендерних груп тощо [136].

У боротьбі з гендерною дискримінацією необхідні комплексні заходи на законодавчому рівні, в освіті та в культурі суспільства. Це включає в себе прийняття законів, які забороняють дискримінацію на основі статі або гендерної ідентичності, створення програм, які підвищують освіченість щодо гендерних питань і підтримку ініціатив, спрямованих на те, щоб кожна гендерна група мала рівні можливості [136].

Сексизм є однією з форм гендерної упередженості і полягає в переконанні у перевазі однієї статі над іншою, що призводить до дискримінації або наданні привілеїв на підставі статі. Це може виявлятися у багатьох аспектах життя та виражатися в різних формах:

1. Явний сексизм – це відкрита, очевидна форма дискримінації на підставі статі. Наприклад, відмова найняти жінку на роботу лише через її стать або принижувальні коментарі про кваліфікації чи здатності особи на підставі її статі.

2. Прихований сексизм – це менш відкрита форма сексизму, яка може бути більш втамованою або навіть неусвідомленою. Вона може виявлятися у субтільних стереотипах, підтримці статевих ролей або прихованих перешкодах для кар'єрного або особистісного зростання особи на підставі статі.

3. Гендерні стереотипи – це стереотипи, які передбачають якісь характеристики або ролі, які повинні бути властиві чоловікам або жінкам. Наприклад, уявлення, що жінки краще підходять для ролі домогосподарки, а чоловіки - для керівницьких посад.

4. Сексуальний сексизм – це форма сексизму, яка виявляється у приниженні або об'єктивації особи через її стать чи вживання сексуальних образів як засобу контролю або дискримінації.

5. Трансфобія – це сексизм проти трансгендерних або нетрадиційних гендерних ідентичностей, який виражається у відмові визнавати та поважати їхню статево ідентичність, а також у погрозах, насильстві чи відмові у наданні послуг.

Стереотипи щодо гендерної ідентичності є широко поширеними уявленнями та очікуваннями, які визначаються гендером і часто обмежують поведінку, інтереси та можливості людини. Ось деякі з аспектів:

1. Рольові очікування: ці стереотипи визначають, які ролі та обов'язки відводяться чоловікам, жінкам та особам інших гендерних ідентичностей у суспільстві. Наприклад, очікується, що чоловіки будуть сильними, незалежними та лідерами, тоді як жінки мають бути ніжними, турботливими та відданими сім'ї.

2. Сексуальна орієнтація: стереотипи також можуть впливати на уявлення про те, якими повинні бути сексуальні орієнтації та вираження

гендерної ідентичності. Наприклад, уявлення про те, що всі гомосексуальні чоловіки або лесбійки мають виражати свою гендерну ідентичність у відповідному до стереотипів способі.

3. Вибір професій і хобі: стереотипи також можуть впливати на вибір професій, хобі та інтересів особи на підставі її гендерної ідентичності. Наприклад, чоловіки мають обирати кар'єру в технічних чи інженерних галузях, тоді як жінки мають більше підходити для робіт, пов'язаних зі зв'язком з людьми або доглядом за іншими.

4. Вираз гендерної ідентичності: стереотипи можуть обмежувати способи виразу гендерної ідентичності та вигляду, шляхом накладання вимог щодо зовнішності, стилю одягу та манери поведінки на підставі гендеру [47].

У боротьбі зі стереотипами щодо гендерної ідентичності необхідно свідомо відмовитися від упереджених поглядів і підтримувати різноманітність гендерних виразів та ідентичностей у суспільстві. Це включає підтримку відкритих дискусій, створення безпечних місць, де можна демонструвати різноманітність гендерних ідентичностей, і просування рівних можливостей для всіх людей, незалежно від їхньої гендерної ідентичності [47].

Культурні, соціальні та інституційні структури суспільства можуть містити елементи гендерної упередженості, яка може виражатися в поведінці, законах і політиці. Для її подолання необхідно мати широке розуміння проблеми, свідомо змінювати стереотипи та працювати над створенням суспільства, яке є більш справедливим і рівним [5, с. 20-22].

Метою гендерної теорії є досягнення гендерної рівності шляхом зміни соціальної реальності. Гендерна рівність, визначена Законом України «Про забезпечення рівних прав і можливостей чоловіків і жінок» [6], який був прийнятий 1 січня 2006 року, означає, що жінки та чоловіки мають рівні права та однакові можливості досягти цих прав, що дозволяє обом статям брати рівну участь у всіх сферах суспільного життя [5, с. 20].

Багато ознак визначають гендер. Однією з найбільших методологічних помилок є те, що гендерний підхід часто сплутується зі статево-рольовим підходом, коли кожній статі приписують «свою» роль, яку, згідно зі стереотипами, повинен виконувати чоловік або жінка. Дівчат вчать бути хорошими господинями та турботливими матусями, тоді як хлопчиків вчать захищати країну та піклуватися про родину [5, с. 20-22].

Заперечує концепцію винятковості біологічного, або біологічного детермінізму, гендерна теорія, також відома як гендерні студії. Хоча біологічні відмінності між чоловіками та жінками визнаються, вони не розглядаються як єдиний елемент, який може пояснити гендерні ролі. Наприклад, французька філософиня Сімона де Бовуар каже у своїй роботі «Друга стаття»: «Жінкою не народжуються — жінкою стають», протиставляючи відому фразу Зигмунда Фрейда «Анатомія — це доля». Це також відноситься до чоловіків. Ми народжуємося в світі, в якому вже існують очікування щодо наших ролей і того, як ми повинні поводитися. У процесі соціалізації та розвитку ми вчимося виконувати «правильні» ролі, які відповідають традиційним уявленням про маскуліність і фемініність. Ми використовуємо підхід до гендерних студій, який базується на соціально-конструктивістських методологічних принципах, щоб критично оцінити цей приклад. Цей підхід включає такі основні ідеї:

1. Гендерні відносини є складними системами влади, які включають соціальні установи, які породжують нерівності. Таким чином, гендер – це не лише роль, яку ми обираємо, але й фундаментальна ідентичність, яка визначає, як ми позиціонуємося в суспільстві та що від нас очікують. У дитинстві гендерна ідентичність формується та змінюється протягом життя.

2. У суспільстві гендерна нерівність означає нерівний розподіл ресурсів, таких як влада, гроші та час.

3. Вік, економічне становище, національна приналежність, сексуальність, стан здоров'я, місце проживання та інші фактори відрізняють

жінок і чоловіків. Отже, узагальнення всіх жінок і чоловіків, як це можна побачити, наприклад, у книзі Джона Грея «Чоловіки з Марсу, жінки з Венери», необґрунтоване. Дослідження показують, що внутрішньогрупові відмінності виявляються значно більше, ніж міжгрупові.

4. Гендерні відносини є динамічними і змінюються з часом, залежно від обставин [5, с. 20-22].

Гендерну нерівність, яка сприймається як несправедливість, можна подолати шляхом боротьби за рівні права та можливості [5, с. 20-22].

З метою забезпечення рівних прав і можливостей міжнародна спільнота постійно спостерігає за розвитком подій. Усе це свідчить про те, наскільки важлива тема гендерної рівності. Річний Міжнародний звіт із розвитку людського потенціалу Програми розвитку ООН включає індекс гендерної рівності. Україна займала 81 місце за рівнем розвитку людського потенціалу в 2015 році. У міжнародному звіті «Рівень свободи у світі» також є розділ, присвячений «особистій автономії та індивідуальним правам». У звіті за 2016 рік Україна була визнана «частково вільною», отримавши рейтинг 3 (максимальний - 7). Однак є проблеми з гендерною рівністю: «Гендерна дискримінація заборонена згідно з Конституцією, але урядовці виявляють мало зацікавленості або розуміння цього питання». Правозахисні групи скаржаться на дискримінацію працівників за статевими, зовнішніми та віковими ознаками [5, с. 22-23;132].

Щорічні міжнародні звіти спеціально присвячені питанням гендерної рівності. Наприклад, Звіт з глобального гендерного розриву 2016 року Світового економічного форуму вимірює нерівність між чоловіками та жінками в чотирьох основних сферах: економічна участь, освіта, політичне представництво та охорона здоров'я. Серед 144 досліджуваних країн Україна займала 69 місце [5, с. 22-23].

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

У ХХ столітті відбувся значний розвиток теорії аргументації, який свідчить про перехід від акценту на формальну логіку до включення неформальних аспектів мислення та аргументації. Початкові спроби розширення застосування логічних інструментів для аналізу повсякденних міркувань були проведені Сьюзан Стеббінг та Стівеном Тулміном. Критика ідеї, що значущі аргументи можуть бути сформульовані виключно за допомогою формальних логічних систем, привела до розвитку «неформальної логіки» та підкреслення важливості контексту та діалогічного підходу в аргументації.

Розвиток аргументаційного підходу на основі різних напрямків досліджень відкриває нові горизонти для розуміння та аналізу процесів аргументації, що залишається актуальною та важливою галуззю. Вивчення аргументації виявляється складним та багатогранним процесом, який займає центральне місце у багатьох галузях, таких як риторика, лінгвістика, наука, та соціологія. Різні підходи до аналізу аргументації, включаючи теорії міжкультурної аргументації, виявляються важливими для розуміння не тільки самих процесів аргументування, але й його ролі у взаємодії між людьми та культурами. Дослідження показують, що аргументація є важливим інструментом в різних сферах, включаючи науку, політику, та освіту, і впливає на соціокультурні процеси.

Зростаючий інтерес до ролі емоцій у процесі аргументації та розширене розуміння культурних відмінностей у практиках аргументації спонукають до подальшого дослідження в цих напрямках. Теорії аргументаційної доброчесності та боротьба з аргументативною несправедливістю стають предметом уваги для філософів, що вказує на важливість розвивати етичні стандарти в аргументації. Подальше дослідження у цьому напрямку може сприяти покращенню аргументативних практик та збалансованому використанню аргументів у діалозі. В цілому, аргументація виявляється

ключовим механізмом комунікації та взаємодії, який варто досліджувати як на мікрорівні, так і на макрорівні.

Аргументація, як спосіб обґрунтування певних положень з метою переконання в їхній істинності чи справедливості, є важливим інструментом в різних аспектах спілкування та пізнання. Цей процес охоплює логічні, епістемологічні, соціальні та історичні аспекти, що розширює наше розуміння його ролі. Аргументація використовується для підтвердження або захисту позицій, зокрема в філософії, де аргумент є основною сутністю, яка базується на передумовах та висновках, роблячи його переконливішим.

У той же час, фемінізм являє собою широкий рух з багатьма підходами та ідеями, спрямований на боротьбу з гендерною дискримінацією. Аналіз феміністичної аргументації виявляється необхідним для розуміння складнощів гендерних проблем та сприяння конструктивному діалогу. Проте, визначення термінів «аргумент», «аргументація» і «фемінізм» вимагає уваги до контексту та різноманітних підходів. Таким чином, обговорення цих понять варто вести з урахуванням їхньої складності та різноманітності.

Гендерна упередженість і дискримінація мають різні прояви, і їхнє подолання вимагає комплексних заходів на різних рівнях суспільства, включаючи законодавчий та освітній. Боротьба з сексизмом та гендерними стереотипами потребує свідомого переосмислення і підтримки різноманітності гендерних виразів та ідентичностей. Реалізація гендерної рівності є не лише моральним, а й соціально-економічним пріоритетом, і вимагає спільних зусиль на різних рівнях суспільства та міжнародного співтовариства.

РОЗДІЛ 2. ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ ФЕМІНІСТИЧНОЇ АРГУМЕНТАЦІЇ

2.1 Історія становлення феміністичної аргументації

Історія становлення феміністичної аргументації складна та розпочинається з початку ХХ століття, коли виник рух за права жінок. Фемінізм розглядався як питання соціальної справедливості та нерівності між статями, а також як проблема соціальної справедливості та гендерної нерівності. У 1960-х роках виникла друга хвиля фемінізму, яка зосередилася на питаннях репродуктивних прав жінок, сексизмі та насильстві над жінками [26, с. 185-198; 27; 35, с. 104-117; 50; 90].

У 1960-х роках в США і Канаді виникли феміністські групи, які боролися за рівні права жінок. У цих групах, а також в академічних колах, почали виникати міркування про те, як жінки можуть захищати свої права та боротися з дискримінацією в суспільстві [72; 90].

У межах цього руху виник інтерес до предмета аргументації, риторики та важливих інструментів публічного діалогу. Феміністки стали досліджувати, як використовуються аргументи для упевнення чоловіків у своїй переваги, і як жінки можуть використовувати аргументи, щоб захистити свої права. Зазначимо, що феміністична аргументація вивчає, які техніки та стратегії можуть використовуватись для підтримки феміністичних позицій, які можливості аргументування є для підтримки феміністичних цінностей, і які виклики стикаються феміністичні аргументи [72; 90].

У наступні роки було написано багато робіт, присвячених дослідженню ролі аргументації в феміністичному русі. Феміністична аргументація стала зосереджуватися на тому, як змінити ставлення до жінок у суспільстві, як забезпечити рівність прав та як боротися з патріархальними стереотипами. Основні напрямки досліджень включають: роль аргументації в феміністичному русі та боротьбі за права жінок; аналіз технік та стратегій, які використовуються для підтримки феміністичних

позицій; дослідження можливостей аргументування для підтримки феміністичних цінностей; теорія догляду; теорія пізнання; боротьба з патріархальними стереотипами та забезпечення рівності прав для жінок; аналіз гендерного виміру мови та комунікації; дослідження різних форм дискримінації, які спираються на гендерну приналежність [72; 90].

Проблематика дослідження феміністичної аргументації включає: аналіз відмінностей у формуванні морального розуміння між чоловіками та жінками; дослідження ролі статі в аргументації та публічному діалозі; боротьба зі стереотипами, пов'язаними з роллю жінок у суспільстві; дослідження викликів, з якими стикається феміністична аргументація в суспільстві, а також аналіз того, як вони можуть бути подолані [72].

Однією із важливих є праця Карол Гілліген «Іншим голосом: Психологічна теорія та жіночий розвиток» написана у 1982 році, яка стала важливим внеском у феміністичну аргументацію та психологію. Авторка запропонувала інший підхід до вивчення жіночої психології, визнаючи відмінності у формуванні морального розуміння між чоловіками та жінками. Зауважимо, що К. Гілліген стверджує, що підхід до морального розвитку, розроблений засновниками традиційної психології, зосереджувався на чоловічому моральному розвитку та ігнорував жіночий. Авторка пропонує нову теорію морального розвитку жінок, яка базується на розумінні етики догляду [51, с. 24-39].

К. Гілліген зазначає, що жінки, які розвиваються у контексті культури догляду, мають інші цінності та сприйняття моралі, ніж ті, що зростають у культурі справедливості. Вона вважає, що це нормальний моральний розвиток, який дозволяє жінкам розвивати свою індивідуальність, ставити себе на місце інших і діяти відповідно до своїх особистих цінностей [51, с. 24-39].

Пізніше, у 1987 році Джоан Тронто у статті «За межами гендерної різниці до теорії догляду» запропонувала нову теорію догляду, яка відрізнялася від традиційних підходів, заснованих на гендерних

відмінностях. Відповідно до цієї теорії пропонується новий погляд на проблему догляду та розглядається її як етичний акт, необхідний для збереження людського життя і підтримки життєдіяльності. Теорія догляду являє собою альтернативу стереотипним гендерним ролям. Дж. Тронто аргументує, що догляд – це не просто традиційна жіноча роль, а важлива суспільна функція, яка потребує певних навичок та вмінь. Авторка пропонує визнати цю роль як цінність і вивчити можливості інтеграції теорії догляду до політики та соціальної практики [129, с. 644-663].

Феміністична аргументація розвивалась паралельно з феміністичною теорією та практиками. Так, в 1991 році Лоррейн Код в роботі «Що вона може знати? Феміністична теорія та конструкція знання» звертається до питання теорії пізнання та стверджує, що знання визначається соціальними, культурними та історичними умовностями [27, с. 662].

Відзначимо, що Л. Код критично аналізує яким чином традиційна філософія і наука відображають місогіністські погляди та ідеології. Вона досліджує, як норми, прийняті в знанні та науці, зазвичай формуються чоловіками, а не жінками. Авторка стверджує, що потрібні нові методології та підходи до конструювання знання, більш відкриті та інклюзивні для різних соціальних груп, включно з жінками [27, с. 662].

Л. Код також розглядає роль мови в конструкції знання та наголошує на необхідності звертати увагу на те, які слова використовуються та які поняття приймаються в знанні та науці. Авторка досліджує, які знання та які підходи приймаються як універсальні, але насправді є виключаючими та дискримінаційними [27, с. 662].

Зауважимо, що Л. Код висуває ідею про те, що знання не можна сприймати як абсолютну істину, потрібно розглядати в контексті соціальних та культурних умовностей. Ця концепція розширила наші уявлення про світ та аргументи, які ми можемо використовувати, щоб переконати інших у своїх поглядах [27, с. 662].

Відзначимо, що на основі цієї концепції розвинулась феміністична аргументація, яка зосереджується на визнанні соціальної та культурної умовності та на тому, як ці умовності впливають на наші переконання та аргументацію. Феміністичні аргументи стверджують, що ідеї, які вважаються «звичайними» або «природними» в нашому суспільстві, можуть насправді бути продуктом соціальних конструкцій та нерівності між статями.

Деякі з основних принципів феміністичної аргументації включають розуміння того, що аргументація є соціально-конструйованою та залежить від контексту, визнання того, що ідеї та переконання є результатом соціальних конструкцій, а також врахування гендерних нерівностей та інших форм дискримінації при аналізі аргументів.

Так, Маргарет Крауч у своїх роботах «Феміністична філософія та генетична помилка» 1991 року та «Обмежений» захист генетичної помилки» 1993 року аналізує логічну помилку, відому як генетична помилка, і намагається захистити правомірність її використання в феміністичному контексті. У праці «Феміністична філософія та генетична помилка» М. Крауч досліджує, як генетична помилка використовується в аргументації проти фемінізму. Вона показує, що дехто використовує походження та історію фемінізму для його дискредитації. Наприклад, можна стверджувати, що фемінізм виник лише з протесту або що його засновницями були невпевнені в собі і незадоволені жінки. Авторка стверджує, що ці аргументи не відображають суті фемінізму та його цінностей і є прикладом генетичної помилки [34, с. 227-240; 35, с. 104-117].

Підкреслимо, що робота під назвою «Обмежений» захист генетичної помилки» дає уявлення про межі обмеження генетичної помилки в феміністичному контексті. М. Крауч стверджує, що іноді походження певної ідеї чи теорії може мати значення для її практичного застосування та етичної оцінки [34, с. 227-240].

У статті «Риторика, фемінізм і наукове знання» Гілларі Роуз, яка була опублікована 1993 року, розглядається взаємозв'язок між риторикою і науковим знанням з гендерної перспективи. Г. Роуз припускає, що вивчення риторики може допомогти нам зрозуміти, як формується і поширюється наукове знання, особливо в контексті гендерної нерівності. Авторка звертає увагу на те, що риторичні прийоми та стратегії використовуються не лише в процесі створення наукового знання, але й у впливі на його поширення та сприйняття. Г. Роуз стверджує, що гендерні стереотипи та упередження можуть впливати на ці процеси, обмежуючи доступ жінок до наукової кар'єри та підтримуючи наукові гіпотези, які не узгоджуються з традиційними гендерними ролями. Вона також пропонує підхід, який фокусується на дослідженні риторики та критичного мислення, а також на питаннях гендеру та нерівності [115, с. 203-223].

Одним із провідних науковців, який зробив вагомий внесок у розвиток феміністичної аргументації, є Майкл Гілберт. Він застосовує теорію аргументації для аналізу соціальних проблем, пов'язаних з гендерними стереотипами, насильством над жінками, сексуальною дискримінацією тощо. В своїй праці «Фемінізм, аргументація та коалесценція» 1994 року він досліджує як феміністична аргументація, повинна бути спрямована на спільне досягнення мети, а не на конфронтацію. М. Гілберт запропонував поняття «коалесценції», яке відображає спільність інтересів та зусиль в розв'язанні проблем, пов'язаних з гендерною нерівністю. Він також досліджує вплив культурних, історичних та соціальних умов на феміністичну аргументацію, і розробляє концепції, які дозволяли враховувати різні голоси та погляди в рамках феміністичної аргументації [49, с. 245-264].

У 1995 році вийшла збірка есеїв написаних Лоррейн Код, відомої феміністичної філософині та літературної критикині. Книга містить 13 есеїв на різні теми, серед яких питання, що стосуються місця жінок у публічній сфері, такі як сексизм та дискримінація, використання жінками риторичних

прийомів для зміни свого становища в суспільстві, а також дослідження проблем, пов'язаних зі створенням гендерно-чутливого простору, де жінки можуть розвиватися та виражати свої творчі здібності [30, с. 103-119].

Феміністична аргументація стала частиною більш широкої теорії аргументації та є важливою складовою частиною критичної теорії та феміністичної теорії. Розвиток феміністичної аргументації став можливим завдяки зусиллям феміністичних активісток, дослідників та теоретиків, які прагнули досліджувати та боротися з гендерною дискримінацією.

Інші дослідниці та дослідники також внесли свій внесок у розвиток феміністичної аргументації, досліджуючи проблеми стосовно гендерної нерівності, сексизму та інших соціальних проблем, пов'язаних з гендером.

2.2 Проблематика досліджень феміністичної аргументації з середини 90-х років XX століття

Розвиток праць з феміністичної аргументації 90-х XX століття років свідчить про те, що цей етап розвитку є багатограним та складним. Він починається з феміністичних критик філософської аргументації з розвитку феміністичної критики формальної логіки та аналізу культурно-історичні засади знання та інших питання, пов'язаних з гендерним питаннями [72].

Сьогодні феміністична аргументація досліджує широкий спектр напрямків наукового пізнання та практичної діяльності людей, включаючи епістемологію, метафізику, політику, соціологію та культурні студії, з метою виявлення гендерної нерівності. Зазначені дослідження ґрунтуються на головному завданні феміністської аргументації виявити гендерну нерівність [90].

Деякі з ключових тем, які досліджує феміністична аргументація на сучасному етапі розвитку, включають у себе розуміння епістемічної невпевненості та незнання, теорії знання з точки зору гендеру, політичні теорії та питання репрезентації, ролі мови та образів у відносинах влади та інші [90].

Феміністична аргументація в сучасному розумінні динамічна та відкрита для різноманітних підходів, методологій та теорій. Робота в цій галузі розширює наші знання про гендерні питання та надає інструменти для критичного аналізу та покращення суспільства в цілому.

Наприклад, стаття «Жінка та дар розуму» Агнес Вербіст 1995 року розглядає стереотипне уявлення про жінок як про істот, які мають обмежені розумові здібності, і аналізує, як це уявлення впливає на інтерпретації аргументації. Зокрема, вона описує, як античні філософи вважали, що жінки не можуть мати інтелектуальних здібностей, оскільки вони не можуть контролювати своє тіло, і досліджує історичний контекст, який сформував цей стереотип. Авторка стверджує, що стереотипні уявлення про інтелектуальну неповносправність жінок не мають наукового підґрунтя, і наводить приклади жінок, які досягли великих успіхів у науці та інших сферах. А. Вербіст також стверджує, що стереотипи можна подолати завдяки аргументації та діалогу, і що жінки можуть бути рівними учасниками аргументації та мислення [131, с. 821–836].

Зазначимо, що стаття «Феміністичні епістемології, риторичні традиції та Ad Hominem» (1999) Маріанни Джанак та Джона Адамс актуалізує вплив риторичних традицій та феміністичної епістемології на використання аргументації *ad hominem* в полеміках. Автори стверджують, що звинувачення у неправомірному використанні *ad hominem* часто ґрунтується на стандартах, які не враховують особливостей жіночого досвіду та дискримінації, з якими жінки стикаються в публічному просторі. Вони пропонують альтернативний підхід, який зосереджується на тому, як можна використовувати звинувачення *ad hominem* як спосіб показати, що дискримінація та переслідування засновані на стереотипах та уявленнях про жіночість, які потрібно переглянути та переосмислити. Автори також розглядають те, як риторичні традиції формують наше розуміння того, що є доказом або підтвердженням аргументації. Вони показують, що жінки часто використовують риторичні прийоми, які не відповідають чоловічим

риторичним стандартам, і тому їхні аргументи часто не вважаються ефективними або переконливими [78, с. 213–224].

Стаття Філіс Руні «Фемінізм та аргументація: відповідь на Гув'є», яка вийшла у 2004 році є відповіддю та критикою розділу Труді Гув'є «Феміністки, противники та цілісність аргументів» 1999 року. Так, Ф. Руні розглядає три аспекти: вплив культурних переконань на побудову аргументів, створення гендерно-орієнтованих підходів до аргументації та використання аргументації в рамках соціальної зміни. Авторка підкреслює, що побудова аргументів тісно пов'язана з культурними переконаннями та стереотипами, які існують в суспільстві. Вона стверджує, що для того, щоб стати успішним аргументатором, потрібно не тільки мати глибокі знання в певній області, але і знати, які культурні фрейми присутні у суспільстві, щоб збудувати аргумент, який буде зрозумілим для аудиторії [109, с.1-9].

Крім того, Ф. Руні припускає, що гендерний підхід до аргументації може бути корисним для досягнення рівності між чоловіками і жінками. Вона розглядає дві моделі аргументації - модель війни та модель діалогу, і стверджує, що модель діалогу є ефективною для зближення чоловіків і жінок. Також Ф. Руні звертається до питання про використання аргументації в контексті соціальної зміни. Вона стверджує, що аргументація може бути корисною для досягнення соціальних змін, але не повинна бути єдиним засобом досягнення цілей. Вона закликає до того, що діалог та розмова повинні базуватися на взаємній повазі та намаганні зрозуміти позиції і погляди інших людей, навіть якщо вони відрізняються від наших власних. Ф. Руні наголошує на тому, що важливо прагнути до співпраці та партнерства, а не до перемоги за будь-яку ціну. Вона підкреслює, що аргументація може бути корисною, коли ми спрямовуємо її на зміну інших людей або суспільних норм, але це не єдиний спосіб досягнення соціальних змін [109, с.1-9].

Цікавим у дослідженні Ф. Руні є те, що вона не звертається до аргументації як до статичної концепції, а розглядає її як динамічний процес,

який залежить від контексту. Вона наголошує на тому, що аргументація має бути адаптованою до конкретної ситуації та позицій учасників дискусії. Це дозволяє людям сприймати аргументацію як інструмент для досягнення спільних цілей, а не як засіб досягнення особистої перемоги [109, с.1-9].

У статті «Тому що я так сказав: до феміністичної теорії влади» (2005) двох авторів, Ребеки Хенрахан і Луїзи Ентоні, розглядається проблема авторитету в феміністичній теорії. Авторки розглядають три підходи до проблеми авторитету: авторитет як засіб збереження влади, авторитет як форму репресії та авторитет як інструмент соціальної зміни. Вони визнають, що авторитет використовується як інструмент для збереження влади та пригнічення, але водночас можуть бути інструментом для соціальних змін. Також, Р. Хенрахан і Л. Ентоні аналізують різні підходи до авторитету у феміністичній теорії, зокрема, теорії соціальної діалогічності та інтерсуб'єктивності. Вони також досліджують проблему використання авторитету як засобу репресії, особливо у випадках, коли це використовується проти жінок та інших групи меншинств. В статті досліджується поняття «мовного авторитету» та його використання для зменшення думки про значимість думок жінок та інших груп меншинств [63, с. 59-79].

Зазначимо, що Крістен Інтеманн в статті «25 років феміністичного емпіризму та теорії позицій: де ми зараз?» (2010) аналізує сучасний стан феміністичного емпіризму та теорії позиційності. Так, авторка представляє огляд історії феміністичного емпіризму та теорії позиційності від 1980-х років і до сьогодення. Вона розглядає ключові поняття теорії позиційності та їхній взаємозв'язок з феміністичною емпіричною, вказуючи на найбільші досягнення і труднощі в цих сферах [74, с. 778–796].

У статті Джеймса Ленга «Феміністичні епістемології ситуативних знань» (2010) висвітлюється теорія ситуаційного знання та її застосування в феміністичній епістемології. Він розглядає зв'язок між знанням та контекстом, стверджуючи, що знання є ситуативним, а це означає, що

розуміння й інтерпретація залежить від контексту, в якому воно виникає. Дж. Ленг досліджує як ситуаційне знання може бути корисним для феміністичної аргументації, оскільки воно дозволяє більш точно визначити контекст, в якому аргументи висуваються. Також, ситуаційне знання допомагає визначити, які голоси і позиції варто включати в аргументацію, щоб зробити її більш репрезентативною та справедливою. Одним з ключових понять статті є ідея «знання-місцезнаходження», яке розглядає зв'язок між знанням та місцезнаходженням людини в соціальному та культурному контексті. Дж. Ленг визнає, що знання завжди пов'язане з місцезнаходженням, і розуміння цього зв'язку може допомогти у розумінні того, як знання формується, поширюється та інтерпретується [85, с. 309-334].

Підкреслимо, що стаття Філіс Руні «Філософія, адверсальна аргументація та ворожий розум» (2010) досліджує взаємозв'язок між філософією, аргументацією та соціальними практиками, які зумовлюють особливості раціональності. Вона стверджує, що традиційні форми філософської аргументації та дискусії можуть підтримувати соціальні нерівності та виключення, і що необхідно розвивати нові підходи до аргументації, які б забезпечували рівність та інклюзію. У своєму аналізі Ф. Руні вказує на те, що традиційна філософська аргументація базується на моделі «адверсарного диспуту», де дві сторони борються за перемогу, а не за спільне розуміння проблеми. Цей підхід підтримує негативні ефекти соціальної влади та дискримінації [111, с. 203-234].

Так, Ф. Руні пропонує виокремити аргументацію, яка використовується для досягнення соціальної зміни та висловлює голоси, які зазвичай були замовчуваними. Авторка також звертає увагу на необхідність підтримки інших форм аргументації, які можуть забезпечити практики і сприяють рівності та інклюзії. Зокрема, вона висловлює підтримку діалогу, який може сприяти спільному розумінню та врахуванню різноманітних голосів, а також наукової аргументації, яка може допомогти забезпечити

об'єктивну оцінку проблеми та сприяти розумінню соціальних процесів [111, с. 203-234].

Інша стаття Ф. Руні «Коли філософська аргументація перешкоджає соціальному та політичному прогресу» (2012) присвячена тому, як філософія може затримувати соціальний та політичний прогрес. Авторка показує, що часто філософія вважається підґрунтям, що передбачає експертність, і як результат, ті, хто не мають філософської підготовки, ігноруються або виключаються з дискусії. Це може призвести до того, що певні проблеми або пропозиції будуть проігноровані чи виключені з обговорення, навіть якщо вони важливі для суспільства [114, с. 317-333].

Лінда Алькофф в роботі «Що не так з філософією?» (2013), у якій вона визнає, що в філософії існує проблема з надмірним фокусуванням на теоретичних аспектах та нехтування практичною важливістю філософських питань. Вона вважає, що філософія повинна бути орієнтована на соціальну реальність та допомагати людям розуміти та вирішувати практичні проблеми, з якими вони стикаються. Л. Алькофф критикує традиційну філософію за те, що вона зосереджена на дослідженні теоретичних концепцій та ігнорує їхній вплив на реальне життя людей. Вона вважає, що філософія повинна бути орієнтована на практику і допомагати вирішувати практичні проблеми, особливо ті, що пов'язані з соціальною несправедливістю та нерівністю [72].

Отже, сучасна феміністична аргументація продовжує розвиватися, досліджуючи нові техніки та стратегії для підтримки феміністичних цінностей та боротьби з гендерною нерівністю. Вона також розглядає питання, пов'язані інтерсекціональністю та взаємозв'язку між гендерною нерівністю та іншими формами соціальної нерівності.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Можна зробити висновки, що історія становлення феміністичної аргументації починається з початку ХХ століття, коли виник рух за права жінок. У межах цього руху з'явився інтерес до предмета аргументації та риторики як важливих інструментів публічного діалогу. Феміністки стали досліджувати, як використовуються аргументи для упевнення чоловіків у своїй перевазі, і як жінки можуть використовувати аргументи, щоб захистити свої права.

Пізніше було написано багато робіт, що досліджували роль аргументації в феміністичному русі. Феміністична аргументація стала зосереджуватися на тому, як змінити ставлення до жінок у суспільстві, як забезпечити рівність прав та як боротися з патріархальними стереотипами.

Окремим внеском у феміністичну аргументацію стала праця Карол Гілліген та Джоан Тронто. Гілліген запропонувала інший підхід до вивчення жіночої психології, визнаючи відмінності у формуванні морального розуміння між чоловіками та жінками. Дж. Тронто запропонувала нову теорію догляду, яка розглядає догляд як етичний акт, необхідний для збереження людського життя та підтримки життєдіяльності.

Феміністична аргументація розвивалась паралельно з феміністичною теорією та практиками, які критично аналізують традиційну філософію та науку та закликають до нових методологій та підходів до конструювання знання, більш відкритих та включаючих різноманітні голоси та перспективи. Феміністки наголошують на тому, що традиційна філософія та наука часто виключають жіночі голоси, досвід та перспективи зі своїх досліджень, що призводить до знецінення та ігнорування жіночої експертизи та знань.

Феміністична теорія та практика також звертають увагу на соціальну конструкцію гендеру, яка є соціальною умовою, а не біологічною властивістю. Вони критикують стереотипи та культурні норми, які

призводять до дискримінації та нерівності між чоловіками та жінками. Також, існує потреба у розвитку нових підходів та методологій, щоб враховувати гендерні відмінності в суспільстві, включаючи різні сприйняття моралі та цінностей, що виникають у різних культурних контекстах.

На сучасному етапі феміністична аргументація досліджує різноманітні питання, такі як епістемологія, метафізика, політика, соціологія та культурні студії. Основне завдання феміністичної аргументації полягає у виявленні гендерної нерівності у суспільстві та її впливу на формування знань та підходів до аргументації.

РОЗДІЛ 3. ПИТАННЯ ГЕНДЕРНОЇ УПЕРЕДЖЕНОСТІ В РІЗНИХ ПІДХОДАХ ДО АНАЛІЗУ АРГУМЕНТАЦІЇ

3.1 Вплив стереотипів на аналіз аргументації

Тема аналізу впливу стереотипів на аналіз аргументації є важливою темою в дослідженнях про філософію аргументації та феміністичну аргументацію. Стереотипи можуть впливати на аналіз аргументації, спотворюючи сприйняття аргументів та дискредитуючи думки людей на основі їхньої статі, раси, етнічності, класу та інших соціальних атрибутів [90].

Наприклад, коли люди, які сперечаються, можуть мати адверсальну орієнтацію. У свою чергу це може призвести до маргіналізації комунікативних патернів жінок та зниження соціальних норм «жіночності». Зв'язок між «чоловічістю», який може бути розглянутий як соціальна норма, ідеал або роль, та адверсальними процесами міркування може бути підсилено в євроамериканській філософії. Крім того, коли аргументацію ставлять як змагання, маючи на меті перемогти, це може стати «еристикою». Цей процес відбувається коли мета перемоги переважає над іншими цілями. Це може ускладнити способи маргіналізації жінок та інших груп людей, включаючи чоловіків [90].

У євроамериканській філософії мало уваги приділяється гендерним аспектам аргументації в інших культурах. Феміністки, однак, регулярно підкреслюють, що там, де переважає конфронтаційне міркування, недомінантні стилі міркування можуть запропонувати продуктивні альтернативи або доповнення до нього, і часто це пов'язано зі стилями, які мають гендерну спрямованість на «жіночність» [72].

Філософи-феміністки стверджують, що агресивні культури, пов'язані з маскулініними «чоловічими» ідентичностями, відчужують, зміцнюють або навіть усувають недомінуючу співпрацю між людьми та їхніми міркуваннями. Вони стверджують, що це погано співпрацює з процесами мислення та перешкоджає розвитку філософії. Доказом цієї проблеми є

використання військової та образливої лексики для опису філософських дискусій і раціональних аргументів загалом [90].

Дженіс Молтон зазначає, що визначення пріоритетів агресії в практиці аргументації та асоціація агресії з певними формами маскулітності є проблематичними. Зважаючи на те, що для досягнення успіху потрібна агресія, учасник дебатів має бути у свою чергу агресивним, щоб вважатися спроможним до дискусії. Це припущення не тільки є помилковим, воно також може мати серйозні недоліки для жінок. Культури, які трактують агресію як природну чоловічу рису, заохочують і підтримують чоловіків у формі сексуальних залучень. Коли успіх вимагає агресії, внесок до обміну думками, зроблений іншими стилями, включаючи ті, що вважаються жіночими, може бути нерівним і навіть непоміченим. Жінки, навпаки, можуть виглядати агресивними, просто відстоюючи свою точку зору або демонструючи свою компетентність в іншій сфері [72].

Звичайно, агресивна взаємодія може бути комфортною для багатьох жінок та незручною для деяких чоловіків. Це також можна розглядати як вплив класових та расових упереджень з різною ефективністю. Проте така тенденція може бути лише винятками від «чоловічої» гомосоціальної культури ворожості, яку багато феміністок вважають панівною в філософських суперечках [72].

Ф. Руні стверджує, що культура зміцнює чоловічий статус у дисципліні та співзвучить з наративами протистояння не лише ідеям, а й людям, які їх пропонують, зокрема жінкам. Загальні ідеали чоловічості та раціональності співпадають з асоціацією агресії та успіхом, владою, ефективністю та життєвою силою; вони контрастують з емоціями, нерозумом, тілом, сексуальністю, інстинктом, природою та риторикою - усіма поняттями, які є стандартними для євроамериканських культур [111, с. 203-234].

У статті Ф. Руні «Філософія, аргументація адверсального протистояння та боротьба з розумом» розглядаються питання, пов'язані зі

ставленням до аргументації та боротьбою із застосуванням розуму в академічному середовищі, зокрема у філософії. Ф. Руні досліджує культуру, яка сприяє розвитку «чоловічих» ідеалів та раціональності, а також агресії як засобу досягнення успіху, ефективності та влади в університетських середовищах [111, с. 203-234].

Авторка обговорює питання агресії як частини чоловічої культури, яка принижує жіночу перспективу та допомагає боротися з проявами розуму. Вона також зазначає, що жінки почуваються некомфортно в такому середовищі, через що вони можуть відмовитися від участі у філософських дискусіях [111, с. 203-234].

Крім того, Ф. Руні аналізує культурну боротьбу з «жіночими» елементами, такими як емоції, тіло, сексуальність, інстинкт, природа та риторика, в дискусіях із застосуванням розуму. Така боротьба, стверджує вона, втілює ідеали розуму та раціональності, які є центральними для галузі філософії, але вони також можуть зменшити інтерес жінок до цієї галузі. Ф. Руні розглядає питання боротьби з «жіночими» елементами з власної точки зору, де вона стверджує, що жінки не повинні відповідати ідеалу «чоловічого розуму», а замість цього повинні відкривати нові перспективи у філософському дискурсі [111, с. 203-234].

У своїй статті Ф. Руні детально аналізує те, як жінки бачать філософію як дисципліну, де домінує «чоловіча» культура, яка заохочує використання агресії у стосунках між філософами та студентами. Вона демонструє, як традиційні ідеали маскуліності та розуму увічнюють культуру конфронтації та насильства у філософській комунікації [111, с. 203-234].

Авторка досліджує питання про те, як зміни у філософській культурі можуть допомогти залучити більше учасників, особливо жінок. Це також наголошує на необхідності створення нових форм і підходів до філософського дискурсу, які враховують різноманіття перспектив і досвіду. Ф. Руні бачить тут потенціал для розвитку філософської теорії та практики,

що уможливить більш прогресивний, гнучкий і демократичний діалог між усіма членами філософської спільноти [111, с. 203-234].

Гендерні асоціації різних стилів аргументації припускають, що джерелом альтернативних стилів аргументації можуть бути ті, які вважаються «жіночими» стилями аргументації. Те, чи міркують жінки інакше, ніж чоловіки, залежить від того, що ми вважаємо міркуваннями, а психологічні та соціологічні дані не підтверджують істотних гендерних відмінностей у міркуваннях і процесах міркування. Проте практики спілкування жінок часто відображають «різні цінності близькості, зв'язку, включення та вирішення проблем» [72].

М. Айм стверджує, що для того, щоб уникнути збереження моделей підпорядкування, нам потрібно визначити та розглянути, як цінності та припущення впливають на те, як ми інтерпретуємо аргументи. Ф. Руні додає, що схильність до співпраці та колективному прийнятті рішень може включати схильність до прокрастинації, тенденцію не брати відповідальності за посади або брак впевненості у своїх ідеях. Бажання догодити тим, хто володіє більшою владою, може пояснити, чому відкриті та минулі якості характеризують жіночі стилі аргументації та комунікативні практики, пов'язані з жіночністю [72].

Ці моделі зосереджені на взаємодії та співпраці між людьми, а не на змагальному підході, який домінує в традиційних міркуваннях. Однак такий підхід може мати недоліки, особливо щодо оперативності та швидкості прийняття рішень. Тому основне завдання полягає не лише в тому, щоб розглянути різні моделі конфлікту, а й їхні сильні та слабкі сторони та знайти компроміс, який би відповідав потребам усіх сторін [72].

Стилі «жіночності» та «чоловічості» не обов'язково є кращими чи гіршими, але вони обидва мають притаманні небезпеки. Небезпека для чоловічості випливає з її асоціації з активністю та агресією як, здавалося б, природними чоловічими характеристиками. У результаті, як часто зазначають теоретики фемінізму, ці ідеали маскулінності обмежують

жіноче спілкування, а жіночі способи часто відкидаються. Оскільки чоловічі характеристики також діють як ідеали людства або особистості, чоловіки можуть ідентифікуватися з ними та не мати мотивації для рефлексії або проблематизації своєї гендерної ідентичності [72].

Стратегія порушення гендеру шляхом прийняття агресивного чоловічого стилю для сперечань може здатися корисною для жінок, а спокуса може бути найсильнішою в «чоловічих» дискусіях, таких як філософські дискусії, чи в будь-якому місці, де слухачі вважають авторитарний підхід цінним. Однак, коли жінки приймають чоловічі дискурсивні стилі та ворожі техніки, вони можуть отримувати критику за те, що вони жорстокі та байдужі. У той же час, чоловіки не отримують таку критику. Крім того, такі характерні виклики послаблюють авторитет жінок та їх здатність брати участь в аргументації [72].

Такі виклики не слід розглядати як нетипові, хоча жінки можуть лише просити дозволу на участь, тоді як чоловіки можуть не відчувати потреби в цьому. Коли жінка відмовляється озвучувати свою позицію, її сприймають як некомпетентну, тоді як для чоловіків така ж поведінка сприймається як прояв сили. Спроби жінок захищати свою авторитетність можуть легко відійти від цілі через те, що сама природа авторитету полягає в тому, що не завжди потрібно захищати свою думку [72].

3.2 Врахування гендерних розбіжностей у формально-логічному та неформальному підходах до аналізу аргументації

Критика формально-логічного підходу до аналізу аргументації за його неспроможність враховувати гендерні розбіжності є доволі поширеною серед філософів-феміністів та дослідників аргументації. Зокрема, критикується традиційна логіка, яка базується на універсальних принципах та стандартах, що не враховують гендерних відмінностей та специфіки різних груп людей [27, с. 662-664; 114, с. 317-333].

Роботи філософів-феміністів над міркуваннями, що з'явилася на початку 1980-х років, збіглися з появою неформальної логіки, підходу, який охоплює більшу частину сучасної філософської роботи в теорії аргументації. Багато феміністок і неформальних логіків заперечують проти ідеалізації деякими філософами формальних дедуктивних методів мислення та стверджують, що вони є кращими інструментами для розв'язання проблем, пов'язаних із практичним контекстом мислення та аргументації.

У книзі «Слова сили: феміністичне прочитання історії логіки» Андреа Най пропонує свою критику логіки за неврахування гендерних розбіжностей. Вона стверджує, що логіка розглядалася як універсальний інструмент, застосовний до всіх галузей знань, незалежно від проблем, що виникають у різних соціальних і культурних контекстах. А. Най особливо вказує на те, що традиційна логіка, як правило, визначається чоловічими цінностями та ставленням і має тенденцію виключати голоси жінок та інших груп меншин [79, с. 263-265].

У своїй праці А. Най починає з дослідження логіки Парменіда про «що є», тобто існування поза чуттєвим існуванням і людськими спільнотами. Мовчання серед давньогрецьких філософів було порушене Платоном, який обговорював «що немає» за допомогою раціональної дискусії, щоб розкрити існування різниць. Для Арістотеля ця діалектика включала лише чоловіків з вищих класів, що робить ексклюзивний характер логіки найбільш явним [79, с. 263-265].

А. Най також розглядає історію логіки та її взаємодію з гендерними питаннями. Вона наводить приклади з історії філософії, де жінки були виключені з академічних колективів та заборонялось навіть вивчення філософії для жінок. У результаті цього, логіка розвивалась відповідно до чоловічих стандартів, і жінки не мали можливості зробити свій внесок у цю область [79, с. 263-265].

Прикладом ігнорування гендерних особливостей та розбіжностей може слугувати те, як у традиційній логіці зазвичай не було враховано важливість емоцій, які можуть впливати на рішення та думки людини. Жінки, зазвичай, пов'язують свої рішення з емоційним досвідом, але традиційна логіка не враховує цього факту і вважає, що думки мають бути повністю раціональними і об'єктивними. Крім того, логіка не враховує історичних, культурних та соціальних контекстів, які можуть впливати на спосіб, яким люди розуміють світ. А. Най також звертає увагу на те, що традиційна логіка не визнає різних форм знання, які вважаються жіночими. Наприклад, інтуїтивне знання, яке часто пов'язане з жіночим досвідом, не має тієї самої ваги, як і аналітичне знання, яке пов'язане з традиційною логікою [79, с. 263-265].

А. Най вважає, що логічні моделі для аргументації, особливо формальні, розробляються з метою надати перевагу інтересам одних людей перед іншими та приховувати ці переваги, стверджуючи загальність, а домінування таких моделей може призвести до систематичного спотворення аргументів жінок [79, с. 263-265].

Таким чином, А. Най закликає переглянути традиційні підходи до логіки та розглядати її як соціально-культурний конструкт, який повинен враховувати гендерні розбіжності та інші форми розбіжностей в способах розуміння світу [79, с. 263-265].

Лоррейн Код в своїй книзі «Що вона може знати? Феміністична теорія та конструкція знання» зосереджується на проблемі того, як ідеї про знання та раціональність були сконструйовані з виключенням гендерних розбіжностей. Вона показує, що більшість філософських традицій, у тому числі і логіка, базується на такому погляді на світ, який відображає чоловічий досвід та інтереси. За її словами, це призводить до того, що жінки та інші групи меншинств часто виключаються з розуміння та репрезентації знання [27, с. 662-664].

Л. Код стверджує, що гендерна дискримінація та виключення жінок з процесу створення знань є системними і є наслідком історичного та культурного контексту, в якому філософія розвивалась. Вона критикує традиційну філософську парадигму, яка приймає стійке уявлення про те, що існує об'єктивна реальність, яка може бути розглянута та описана нейтральним спостерігачем. Л. Код показує, що таке уявлення базується на припущенні про те, що раціональність та знання є безстатевими та універсальними. Однак вона переконана, що раціональність та знання завжди формуються в певному соціальному та культурному контексті та є відображенням інтересів та досвіду тих, хто має владу в цьому контексті [27, с. 662-664].

Авторка показує, що філософія повинна змінитись та прийняти нову парадигму, яка враховує гендерні розбіжності та забезпечує більш включаюче та демократичне розуміння знань та раціональності. Вона пропонує альтернативний підхід до знання, який враховує різноманітність та багатогранність людського досвіду. Згідно з цим підходом, знання та раціональність повинні бути розглянуті як соціально конструйовані та залежні від контексту, у якому вони виникають. Таким чином, розуміння гендерних розбіжностей та включення більш різноманітних голосів може допомогти забезпечити більш широке та глибоке розуміння знання та раціональності [27, с. 662-664].

У свою чергу, Філіс Руні в статті «Коли філософська аргументація перешкоджає соціальному та політичному прогресу» також обговорює проблему того, як логіка може ставати перешкодою для соціального та політичного прогресу. Вона показує, що іноді філософська дискусія може стати дискусією про самих себе, замість того, щоб розв'язувати реальні проблеми та просувати соціальний прогрес. В таких випадках логічна точність та академічна дискусія можуть затримувати розвиток інклюзивної політики, так як надмірне захоплення досконалістю аргументації може відволікти увагу від практичних аспектів соціальної дійсності. Зокрема,

вона запропонувала ідею використання емпатії та принципу «першої особи» [114, с. 317–333].

Цей принцип заснований на ідеї, що кожна людина має власний досвід та знання про світ, який варто брати до уваги в процесі дискусії. Це означає, що філософська дискусія повинна ґрунтуватися на тому, що люди розуміють та відчують відносно реальних проблем, які стосуються їхнього життя [114, с. 317–333].

Застосування принципу «першої особи» може також включати в себе емпатію та розуміння становища інших людей. Замість того, щоб ставити перепони в дискусії та сперечатися про правильність логіки, ми повинні намагатися зрозуміти інших та їхній досвід. Це може допомогти побудувати плідну дискусію, яка буде спрямована на розв'язання реальних проблем та досягнення соціального прогресу [114, с. 317–333].

Узагалі, інклюзивна філософія та соціальний прогрес потребують більшого розуміння та врахування гендерних розбіжностей, різноманітності та інших факторів, які впливають на погляди та досвід людей. Це означає, що ми повинні знаходити шляхи для того, щоб залучати до дискусії людей з різних соціальних та культурних груп, та створювати безпечне середовище для їхніх висловлювань та думок. Ми повинні ставити запитання про те, як розуміння знання, правди та раціональності може бути переосмислене та перетворене з урахуванням різноманітності досвіду та інтересів. Наприклад, філософи можуть використовувати інклюзивні методи дослідження, такі як інтерв'ю, спостереження та інші методи, які дають можливість досліджувати різні досвіди та переживання. Ми також можемо шукати шляхи для того, щоб інклюзивні підходи були вбудовані у філософську освіту та навчальні програми, щоб підготувати майбутніх філософів до роботи з різноманітністю. Інклюзивна філософія може допомогти нам створити більшість глибоко збалансованих, розуміючих та різнобічних ідей та рішень, що ведуть до соціального прогресу та добробуту всіх людей [90].

Одним із способів зрозуміти проблему неврахування логікою гендерних відмінностей є використання підходу, який називається інтерсекціональністю. Інтерсекціональність — це підхід, який визнає, що різні форми дискримінації (стать, раса, клас тощо) взаємодіють і формують унікальний досвід кожної людини [90].

Майкл Гілберт у своєму есеї «Неформальна логіка та інтерсекціональність» розглядає питання про те, як неформальна логіка може враховувати інтерсекціональність. Він вважає, що неформальна логіка, як і логіка загалом, надає перевагу абстрактному мисленню, що може виключати конкретний досвід реальних людей з різних соціальних груп. Наприклад, поняття «рівність» в традиційній логіці може вважатися універсальним і не залежним від соціальних реалій, але на практиці реалізується по-різному для різних груп людей [90].

М. Гілберт вважає, що інтерсекціональний підхід може вирішити цю проблему. Він пропонує застосовувати концепцію інтерсекціональності до аналізу аргументів та розуміння того, як різні соціальні фактори можуть впливати на сприйняття і оцінку аргументів. Таким чином, неформальна логіка може стати інструментом для розуміння і врахування гендерних розбіжностей у процесі аргументації.

Інтерсекціональний підхід до аналізу аргументів може стати ключовим у вирішенні проблеми критики логіки за її неспроможність враховувати гендерні розбіжності. Проте, для досягнення більш повного розуміння цієї проблеми, необхідно використовувати різноманітні методи та підходи, які доповнюватимуть інтерсекціональний підхід.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Стереотипи мають великий вплив на аналіз аргументації та спотворюють сприйняття аргументів людьми на основі їхньої статі, раси, етнічності, класу та інших соціальних атрибутів. Культура, пов'язана з маскулініними ідентичностями, може посилити асоціацію агресії з успіхом, що ставить жінок у несприятливе положення. У філософії мало уваги приділяється гендерним аспектам аргументації в євроамериканській культурі, тоді як філософи-феміністки наголошують на тому, що культура співпраці між людьми є важливою для розвитку філософії.

Різні стилі аргументації мають свої переваги та недоліки, і їх використання повинно відповідати конкретній ситуації. Наукові дані не підтверджують істотних гендерних відмінностей у міркуваннях, але практики спілкування жінок відображають різні цінності. Філософи-феміністки пропонують альтернативні моделі аргументації, засновані на співпраці та колективному прийнятті рішень, проте необхідно знайти компроміс, який відповідав би потребам усіх сторін. Важливо зрозуміти, що стиль спілкування повинен відповідати конкретній ситуації, а не підпорядковуватися стереотипним уявленням про гендерні ролі.

Можна зробити висновок, що стилі «жіночності» та «чоловічості» мають свої притаманні небезпеки, тому не можна стверджувати, що один з них є кращим чи гіршим.

Філософська культура, яка ґрунтується на агресії та боротьбі з застосуванням розуму, може ставити під загрозу участь жінок у філософському дискурсі. Для залучення більшого числа учасників, зокрема жінок, потрібно створювати нові форми та підходи до філософського дискурсу, які враховують різноманіття перспектив і досвіду.

Критика традиційної логіки за її неспроможність враховувати гендерні розбіжності є досить поширеною серед філософів-феміністів та дослідників аргументації. Авторки А. Най та Л. Код підкреслюють, що традиційна логіка ґрунтується на чоловічих цінностях та ставленнях, що

призводить до виключення голосів жінок та груп меншинств. Жінки та інші меншинства виключені з академічних колективів та їхній досвід не враховується в розвитку логіки, що призводить до систематичного спотворення їхніх аргументів. Обидві авторки закликають до перегляду традиційних підходів до логіки і врахування гендерних та інших форм розбіжностей у способах розуміння світу.

Інклюзивна філософія повинна стати нормою в сучасному світі, щоб ми могли краще розуміти та знаходити рішення для складних соціальних проблем. У цілому, інтерсекціональний підхід може стати ключовим у вирішенні проблеми критики логіки за її неспроможність враховувати гендерні розбіжності, але не єдиним інструментом для досягнення більш повного розуміння цієї проблеми.

ВИСНОВКИ

Важливість дослідження явища гендерної упередженості у контексті теорії аргументації виявляється в рамках визначених завдань. Дослідивши основні концепції аргументації в XIX - XX століттях, ми вбачаємо еволюцію підходів, яка відображається у зміні сприйняття аргументаційного процесу та його впливу на суспільство. Проаналізовано різні визначення ключових термінів, пов'язаних із теорією аргументації та феміністичними дослідженнями, таких як: «аргумент», «аргументація», «фемінізм» та «феміністична аргументація». Вони є необхідними для глибокого аналізу відносин між аргументативними процесами та гендерною дискримінацією.

Розглянувши різні види гендерної упередженості, виявлено їхній вплив на процес аргументації, що стає об'єктом дослідження. Під цим кутом зору, актуальні проблеми і тенденції у сфері дослідження феміністичної аргументації стають очевидними, особливо у вимірах рівності, соціальної справедливості та прав людини.

Проаналізувавши ключові напрямки сучасних досліджень феміністичної аргументації, зроблено висновок, що вони зосереджені на поглибленні розуміння впливу гендерної упередженості на аргументаційні практики та пошуку шляхів вирішення цього питання. Крім того, вивчення гендерних аспектів у суспільстві та в аргументації спонукає до подальших досліджень у цьому напрямку з метою боротьби з гендерною дискримінацією та забезпечення гендерної рівності. Розширене розуміння аргументаційного процесу та його впливу на суспільство сприяє розвитку етичних стандартів та покращенню аргументативних практик у взаємодії між людьми. Усе це свідчить про значення аргументації як інструменту спілкування та впливу, який необхідно досліджувати та розвивати в різних сферах життя.

Аналіз праць, присвячених питанню взаємозв'язку теорії аргументації та феміністичних досліджень щодо гендерної упередженості в

аргументації, дав змогу зробити висновок про значущість інтерсекціонального підходу до аналізу аргументів. З початку ХХ століття рух за права жінок започаткував історію феміністичної аргументації. У 1960-х роках друга хвиля фемінізму зосередилася на проблемах репродуктивних прав жінок, сексизму та насильства над ними. Це викликало зацікавлення феміністок до предмета аргументації та риторики як інструментів публічного діалогу.

У подальшому, у феміністичному русі з'явилося багато праць, які досліджували роль аргументації. Фокус аргументації зосереджувався на зміні ставлення до жінок у суспільстві, забезпеченні рівності прав та боротьбі з патріархальними стереотипами. Феміністки-філософи зробили великий внесок у проблематику феміністичної аргументації.

Загалом зроблено висновок, що дослідження проблеми гендерної нерівності та сексизму є важливим завданням, яке потребує інклюзивного підходу. Наголошено, що феміністична аргументація може бути корисною для розв'язання практичних проблем, пов'язаних з соціальною несправедливістю та нерівністю, і має потенціал зробити внесок у розвиток різних галузей філософії. Так само, критика представників традиційної логіки щодо неспроможності врахування гендерних розбіжностей має значення для подальшого розвитку сучасної філософії та досліджень аргументації.

Порівнявши різні підходи до аналізу аргументації з урахуванням гендерних розбіжностей, можна побачити необхідність інтегрувати гендерні питання у методи та теорії аргументації для побудови більш справедливого, толерантного та рівного суспільства. Такий аналіз підтверджує значення дослідження гендерної упередженості як предмету досліджень у теорії аргументації та вказує на шляхи подальшого розвитку цієї сфери.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. АРГУМЕНТ - тлумачення, орфографія, новий правопис онлайн. *СЛОВНИК - тлумачний словник української мови, орфографічний словник онлайн.* URL: <https://slovnyk.ua/index.php?sword=аргумент>(дата звернення: 21.04.2024).
2. Аргумент. *ВУЕ.* URL: <https://vue.gov.ua/Аргумент>(дата звернення: 21.04.2024).
3. АРГУМЕНТУВАТИ - тлумачення, орфографія, новий правопис онлайн. *СЛОВНИК - тлумачний словник української мови, орфографічний словник онлайн.* URL: <https://slovnyk.ua/index.php?sword=аргументувати>(дата звернення: 21.04.2024).
4. Конверський А.Є. Критичне мислення. 2-ге вид. перероб. та доп. Підручник для студентів навчальних закладів вищої освіти усіх спеціальностей. Київ.: Центр учбової літератури, 2020. 368 с.
5. Марценюк Т. О.. Гендер для всіх. Виклик стереотипам. Київ : Основи, 2017. 254 с.
6. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 р. № 2866-IV : станом на 3 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>(дата звернення: 21.04.2024).
7. Сумарокова Л. М. Основи логіки : навч. посіб. для юрид. вузів. Одеса : Фенікс, 2011. 236 с.
8. ФЕМІНІЗМ - тлумачення, орфографія, новий правопис онлайн. *СЛОВНИК - тлумачний словник української мови, орфографічний словник онлайн.* URL: <https://slovnyk.ua/index.php?sword=фемінізм>(дата звернення: 21.04.2024).
9. Хоменко І. В. Еристика : підручник. К. : Центр правової літератури, 2008. 280 с.

10. Чорнобай О. Л. Теорія аргументації: основні філософсько-правові аспекти. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2016. № 837. С. 362-372.

11. Aberdein A. The Vices of Argument. *Topoi*. 2015. Vol. 35, no. 2. P. 413–422. URL: <https://doi.org/10.1007/s11245-015-9346-z>(date of access: 21.04.2024).

12. Aberdein A., Cohen D. H. Introduction: Virtues and Arguments. *Topoi*. 2016. Vol. 35, no. 2. P. 339–343. URL: <https://doi.org/10.1007/s11245-016-9366-3>(date of access: 21.04.2024).

13. Al-Tamimi K.. Feminist Alternatives to Traditional Argumentation. In: J. Ritola (Ed.), *Argument Cultures: Proceedings of OSSA 09, 2009*. pp. 1-8

14. Amossy R. Argumentation in Discourse: A Socio-discursive Approach to Arguments. *Informal Logic*. 2009. Vol. 29, no. 3. P. 252. URL: <https://doi.org/10.22329/il.v29i3.2843>(date of access: 20.04.2024).

15. Amossy R. How to Do Things with Doxa: Toward an Analysis of Argumentation in Discourse. *Poetics Today*. 2002. Vol. 23, no. 3. P. 465–487. URL: <https://doi.org/10.1215/03335372-23-3-465>(date of access: 20.04.2024).

16. Argument and Argumentation (Stanford Encyclopedia of Philosophy). *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/argument/#ArguTheo>(date of access: 20.04.2024).

17. Argumentation and Language – Linguistic, Cognitive and Discursive Explorations / ed. by S. Oswald, T. Herman, J. Jacquin. Cham : Springer International Publishing, 2018. URL: <https://doi.org/10.1007/978-3-319-73972-4>(date of access: 20.04.2024).

18. Argumentation. *Cambridge Dictionary / English Dictionary, Translations & Thesaurus*. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/argumentation>(date of access: 21.04.2024).

19. Ayim M. Passing through the Needle's eye: Can a feminist teach logic?. *Argumentation*. 1995. Vol. 9, no. 5. P. 801–820. URL: <https://doi.org/10.1007/bf00744759>(date of access: 21.04.2024).
20. Bayesian Argumentation / ed. by F. Zenker. Dordrecht : Springer Netherlands, 2013. URL: <https://doi.org/10.1007/978-94-007-5357-0>(date of access: 20.04.2024).
21. Bermejo Luque L. Giving Reasons. Dordrecht : Springer Netherlands, 2011. URL: <https://doi.org/10.1007/978-94-007-1761-9>(date of access: 21.04.2024).
22. Blair, J. Anthony. Argumentation theory / F. H. van Eemeren et al. *Handbook of Argumentation Theory*. Dordrecht, 2014. P. 1–49. URL: https://doi.org/10.1007/978-90-481-9473-5_1(date of access: 20.04.2024).
23. Borde C., de B. S. Second Sex. Penguin Random House, 2015. 864 p.
24. Breines W. What's Love Got to Do with It? White Women, Black Women, and Feminism in the Movement Years. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*. 2002. Vol. 27, no. 4. P. 1095–1133. URL: <https://doi.org/10.1086/339634>(date of access: 21.04.2024).
25. Brunell L., Burkett E. Feminism | Definition, History, Types, Waves, Examples, & Facts. *Encyclopedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/topic/feminism>(date of access: 21.04.2024).
26. Bruner M. L. Producing Identities: Gender Problematization and Feminist Argumentation. *Argumentation and Advocacy*. 1996. Vol. 32, no. 4. P. 185–198. URL: <https://doi.org/10.1080/00028533.1996.11977994>(date of access: 21.04.2024).
27. Card C., Code L. What Can She Know? Feminist Theory and the Construction of Knowledge. *The Philosophical Review*. 1992. Vol. 101, no. 3. P. 662-664. URL: <https://doi.org/10.2307/2186072>(date of access: 21.04.2024).
28. Choquette G. The Philosophy of Argument Trudy Govier Édite par John Hoaglund Collection «Studies in Critical Thinking and Informal Logic» Newport

News, VA, Vale Press, 1999, 264 p. *Dialogue*, 42(1), 191–193.
doi:10.1017/S0012217300004418

29. Code L. *Ecological thinking: The politics of epistemic location*. Oxford : Oxford University Press, 2006.

30. Code L. *Rhetorical Spaces*. Routledge, 2013.
URL: <https://doi.org/10.4324/9780203724132>(date of access: 21.04.2024).

31. Cogent science in context: the science wars, argumentation theory, and Habermas. *Choice Reviews Online*. 2009. Vol. 46, no. 12. P. 46–6735–46–6735.
URL: <https://doi.org/10.5860/choice.46-6735>(date of access: 20.04.2024).

32. Cohen D. H. Argumentative Virtues as Conduits for Reason’s Causal Efficacy: Why the Practice of Giving Reasons Requires that We Practice Hearing Reasons. *Topoi*. 2016. Vol. 38, no. 4. P. 711–718.
URL: <https://doi.org/10.1007/s11245-015-9364-x>(date of access: 21.04.2024).

33. Collins P. J., Hahn, U. Fallacies of argumentation. In L. J. Ball & V. A. Thompson (Eds.), *The Routledge international handbook of thinking and reasoning*. Routledge/Taylor & Francis Group, 2018, pp. 88–108.

34. CROUCH M. A. A “LIMITED” DEFENSE OF THE GENETIC FALLACY. *Metaphilosophy*. 1993. Vol. 24, no. 3. P. 227–240.
URL: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9973.1993.tb00900.x>(date of access: 21.04.2024).

35. Crouch M. A. Feminist Philosophy and the Genetic Fallacy. *Hypatia*. 1991. Vol. 6, no. 2. P. 104–117. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1527-2001.1991.tb01395.x>(date of access: 21.04.2024).

36. *Dialogische Logik*. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, [Abt. Verl.], 1978. 238 p.

37. Ditmarsch H. v., Sandu G. Jaakko Hintikka on Knowledge and Game-Theoretical Semantics. Springer, 2019. 641 p.

38. Doury M. Argument Schemes Typologies in Practice: The Case of Comparative Arguments. *Pondering on Problems of Argumentation*. Dordrecht,

2009. P. 141–155. URL: https://doi.org/10.1007/978-1-4020-9165-0_11(date of access: 20.04.2024).

39. Epistemic Vigilance / D. SPERBER et al. *Mind & Language*. 2010. Vol. 25, no. 4. P. 359–393. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1468-0017.2010.01394.x>(date of access: 21.04.2024).

40. Eva B., Hartmann S. Bayesian argumentation and the value of logical validity. *Psychological Review*. 2018. Vol. 125, no. 5. P. 806–821. URL: <https://doi.org/10.1037/rev0000114>(date of access: 20.04.2024).

41. Evidence for benefits of argumentation in a Mayan indigenous population / T. Castelain et al. *Evolution and Human Behavior*. 2016. Vol. 37, no. 5. P. 337–342. URL: <https://doi.org/10.1016/j.evolhumbehav.2016.02.002>(date of access: 21.04.2024).

42. Feminist Ethics (Stanford Encyclopedia of Philosophy). *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/feminism-ethics/>(date of access: 21.04.2024).

43. Feminist Perspectives on Power (Stanford Encyclopedia of Philosophy). *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/feminist-power/>(date of access: 21.04.2024).

44. Feminist Perspectives on Trans Issues (Stanford Encyclopedia of Philosophy). *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/feminism-trans/>(date of access: 21.04.2024).

45. Feminist Philosophy (Stanford Encyclopedia of Philosophy). *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/feminist-philosophy/#WhatFemi>(date of access: 21.04.2024).

46. FRICKER M. *Epistemic injustice: Power and the ethics of knowing*. Oxford : Oxford University Press, 2007.

47. Gender Differences vs Gender Stereotypes. *Psychology Today*. URL: <https://www.psychologytoday.com/intl/blog/between-us/201911/gender-differences-vs-gender-stereotypes>(date of access: 21.04.2024).

48. Gilbert M. A. Coalescent Argumentation. Routledge, 1997. URL: <https://doi.org/10.4324/9780203810903>(date of access: 21.04.2024).

49. Gilbert M. A. Emotion, Argumentation and Informal Logic. *Informal Logic*. 2004. Vol. 24, no. 3. URL: <https://doi.org/10.22329/il.v24i3.2147>(date of access: 21.04.2024).

50. Gilbert M. A. Feminism, Argumentation and Coalescence. *Informal Logic*. 1994. Vol. 16, no. 2. URL: <https://doi.org/10.22329/il.v16i2.2444>(date of access: 21.04.2024).

51. Gilligan C. In a different voice: Psychological theory and women's development. Cambridge, Mass : Harvard University Press, 1982. 184 p.

52. Goldman A. I. An Epistemological Approach to Argumentation. *Informal Logic*. 2004. Vol. 23, no. 1. URL: <https://doi.org/10.22329/il.v23i1.2153>(date of access: 20.04.2024).

53. González M., Gómez J., Lemos M. Theoretical Considerations for the Articulation of Emotion and Argumentation in the Arguer: A Proposal for Emotion Regulation in Deliberation. *Argumentation*. 2019. Vol. 33, no. 3. P. 349–364. URL: <https://doi.org/10.1007/s10503-018-09476-6>(date of access: 21.04.2024).

54. Goodwin J. Argument Has No Function. *Informal Logic*. 2008. Vol. 27, no. 1. P. 69. URL: <https://doi.org/10.22329/il.v27i1.465>(date of access: 21.04.2024).

55. Grootendorst R., Eemeren F. H. v. Speech Acts in Argumentative Discussions: A Theoretical Model for the Analysis of Discussions Directed Towards Solving Conflicts of Opinion. De Gruyter, Inc., 2010.

56. H J. R. Logical self-defense. 3rd ed. Toronto, Ont : McGraw-Hill Ryerson, 1993. 332 p.

57. Hahn U., Hornikx J. A normative framework for argument quality: argumentation schemes with a Bayesian foundation. *Synthese*. 2015. Vol. 193, no. 6. P. 1833–1873. URL: <https://doi.org/10.1007/s11229-015-0815-0>(date of access: 20.04.2024).

58. Hahn U., Oaksford M. A Normative Theory of Argument Strength. *Informal Logic*. 2008. Vol. 26, no. 1. P. 1. URL: <https://doi.org/10.22329/il.v26i1.428>(date of access: 20.04.2024).

59. Hahn U., Oaksford M. The rationality of informal argumentation: A Bayesian approach to reasoning fallacies. *Psychological Review*. 2007. Vol. 114, no. 3. P. 704–732. URL: <https://doi.org/10.1037/0033-295x.114.3.704>(date of access: 20.04.2024).

60. Hamblin C. L. *Fallacies*. [London] : Methuen, 1970. 326 p.

61. Hample D. *Arguing*. Routledge, 2006. URL: <https://doi.org/10.4324/9781410613486>(date of access: 20.04.2024).

62. Hample D. *Interpersonal Arguing*. Lang AG International Academic Publishers, Peter, 2018. 306 p.

63. Hanrahan R., Antony L. Because I Said So: Toward a Feminist Theory of Authority. *Hypatia: A Journal of Feminist Philosophy*. 2005. Vol. 20, no. 4. P. 59–79. URL: <https://doi.org/10.2979/hyp.2005.20.4.59>(date of access: 21.04.2024).

64. Henrich J., Heine S. J., Norenzayan A. The weirdest people in the world?. *Behavioral and Brain Sciences*. 2010. Vol. 33, no. 2-3. P. 61–83. URL: <https://doi.org/10.1017/s0140525x0999152x>(date of access: 21.04.2024).

65. Herman B. Could It Be Worth Thinking About Kant on Sex and Marriage?. *Immanuel Kant*. 2017. P. 231–249. URL: <https://doi.org/10.4324/9781315252629-11>(date of access: 21.04.2024).

66. Hitchcock D. Informal Logic and the Concept of Argument. *Philosophy of Logic*. 2007. P. 101–129. URL: <https://doi.org/10.1016/b978-044451541-4/50007-5>(date of access: 21.04.2024).

67. Hornikx J., Best J. d. Persuasive Evidence in India: An Investigation of the Impact of Evidence Types and Evidence Quality. *Argumentation and Advocacy*. 2011. Vol. 47, no. 4. P. 246–257. URL: <https://doi.org/10.1080/00028533.2011.11821750>(date of access: 21.04.2024).

68. Hornikx J., Hoeken H. Cultural Differences in the Persuasiveness of Evidence Types and Evidence Quality. *Communication Monographs*. 2007. Vol. 74, no. 4. P. 443–463. URL: <https://doi.org/10.1080/03637750701716578>(date of access: 21.04.2024).

69. Hornsby J. Feminism in philosophy of language. *The Cambridge Companion to Feminism in Philosophy*. 2000. P. 87–106. URL: <https://doi.org/10.1017/ccol0521624517.006>(date of access: 21.04.2024).

70. Howes M., Hundleby C. The Epistemology of Anger in Argumentation. *Symposion*. 2018. Vol. 5, no. 2. P. 229–254. URL: <https://doi.org/10.5840/symposion20185218>(date of access: 21.04.2024).

71. Hundleby C. "Argument and Social Justice" and "Reasoning for Change". *Informal Logic*. 2021. Vol. 41, no. 1. P. 1–16. URL: <https://doi.org/10.22329/il.v41i1.6686>(date of access: 21.04.2024).

72. Hundleby C. E. (forthcoming). Feminist Perspectives on Argumentation. Stanford Encyclopedia of Philosophy. Unpublished draft. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/feminism-argumentation/>(date of access: 21.04.2024).

73. Hundleby C. Feminist standpoint theory as a form of naturalist epistemology : thesis. 2001. URL: <http://www.collectionscanada.ca/obj/s4/f2/dsk3/ftp04/NQ58217.pdf>(date of access: 21.04.2024).

74. Intemann K. 25 Years of Feminist Empiricism and Standpoint Theory: Where Are We Now?. *Hypatia*. 2010. Vol. 25, no. 4. P. 778–796. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1527-2001.2010.01138.x>(date of access: 21.04.2024).

75. International Encyclopedia of Communication Theory and Philosophy, 4 Volume Set / C. R. T et al. Wiley & Sons, Limited, John, 2016. 2368 p.
76. Jackson S. Reason-Giving and the Natural Normativity of Argumentation. *Topoi*. 2018. Vol. 38, no. 4. P. 631–643. URL: <https://doi.org/10.1007/s11245-018-9553-5>(date of access: 20.04.2024).
77. Jackson S., Jacobs S. Structure of conversational argument: Pragmatic bases for the enthymeme. *Quarterly Journal of Speech*. 1980. Vol. 66, no. 3. P. 251–265. URL: <https://doi.org/10.1080/00335638009383524>(date of access: 20.04.2024).
78. Janack M., Adams J. Feminist Epistemologies, Rhetorical Traditions and the Ad Hominem. *The Changing Tradition*. 1999. P. 213–224. URL: <https://doi.org/10.1515/9781552383087-018>(date of access: 21.04.2024).
79. Keith W. Review of Words of Power: A Feminist Reading of the History of Logic, by Andrea Nye, *Quarterly Journal of Speech*, 1993. 79(2). 263–265 pp.
80. Kidd I. J. Intellectual Humility, Confidence, and Argumentation. *Topoi*. 2015. Vol. 35, no. 2. P. 395–402. URL: <https://doi.org/10.1007/s11245-015-9324-5>(date of access: 21.04.2024).
81. Krabbe E. C. W., van Laar J. A. That’s no argument! The dialectic of non-argumentation. *Synthese*. 2014. Vol. 192, no. 4. P. 1173–1197. URL: <https://doi.org/10.1007/s11229-014-0609-9>(date of access: 21.04.2024).
82. Kukla R. Performative Force, Convention, and Discursive Injustice. *Hypatia*. 2014. Vol. 29, no. 2. P. 440–457. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1527-2001.2012.01316.x>(date of access: 21.04.2024).
83. Kwong J. M. C. Open-Mindedness as a Critical Virtue. *Topoi*. 2015. Vol. 35, no. 2. P. 403–411. URL: <https://doi.org/10.1007/s11245-015-9317-4>(date of access: 21.04.2024).

84. Lagewaard T. J. Epistemic injustice and deepened disagreement. *Philosophical Studies*. 2020. URL: <https://doi.org/10.1007/s11098-020-01496-x>(date of access: 20.04.2024).

85. Lang J. C. Feminist Epistemologies of Situated Knowledges: Implications for Rhetorical Argumentation. *Informal Logic*. 2010. Vol. 30, no. 3. URL: <https://doi.org/10.22329/il.v30i3.3036>(date of access: 21.04.2024).

86. Lewiński M. Collective Argumentative Criticism in Informal Online Discussion Forums. *Argumentation and Advocacy*. 2010. Vol. 47, no. 2. P. 86–105. URL: <https://doi.org/10.1080/00028533.2010.11821740>(date of access: 21.04.2024).

87. Lewiński M., Aakhus M. Argumentative Polylogues in a Dialectical Framework: A Methodological Inquiry. *Argumentation*. 2013. Vol. 28, no. 2. P. 161–185. URL: <https://doi.org/10.1007/s10503-013-9307-x>(date of access: 21.04.2024).

88. Lewiński M., Dima M., Argumentation Theory, in *The International Encyclopedia of Communication Theory and Philosophy*, Klaus Bruhn Jensen, Robert T. Craig, Jefferson Pooley, and Eric W. Rothenbuhler (eds.), Hoboken, NJ: Wiley, 2016.

89. Lord E. Humean Nature: How Desire Explains Action, Thought, and Feeling. *The Philosophical Quarterly*. 2018. Vol. 69, no. 274. P. 202–206. URL: <https://doi.org/10.1093/pq/pqy033>(date of access: 21.04.2024).

90. Maistrenko I. THE PHENOMENON OF GENDER BIAS AS A SUBJECT OF RESEARCH IN THE THEORY OF ARGUMENTATION. «Дні науки філософського факультету – 2024», Міжн. наук. конф. (2024; Київ). Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету – 2023», 18-19 квітн. 2024р.: [матеріали доповідей та виступів] / редкол.: А. С. Конверський [та ін.]. К.:Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2024. (в редакції)

91. McAfee N. *Feminism: A Quick Immersion*. Tibidabo Publishing, Inc., 2021.

92. McKinnon R. Epistemic Injustice. *Philosophy Compass*. 2016. Vol. 11, no. 8. P. 437–446. URL: <https://doi.org/10.1111/phc3.12336>(date of access: 20.04.2024).

93. Medina J. The Relevance of Credibility Excess in a Proportional View of Epistemic Injustice: Differential Epistemic Authority and the Social Imaginary. *Social Epistemology*. 2011. Vol. 25, no. 1. P. 15–35. URL: <https://doi.org/10.1080/02691728.2010.534568>(date of access: 20.04.2024).

94. Mercier H. *Enigma of Reason*. Harvard University Press, 2017. 408 p.

95. Mercier H. Introduction: Recording and Explaining Cultural Differences in Argumentation. *Journal of Cognition and Culture*. 2013. Vol. 13, no. 5. P. 409–417. URL: <https://doi.org/10.1163/15685373-12342101>(date of access: 21.04.2024).

96. Mercier H. On the Universality of Argumentative Reasoning. *Journal of Cognition and Culture*. 2011. Vol. 11, no. 1-2. P. 85–113. URL: <https://doi.org/10.1163/156853711x568707>(date of access: 21.04.2024).

97. Mercier H. Reasoning and argumentation. In L. J. Ball & V. A. Thompson (Eds.), *The Routledge international handbook of thinking and reasoning*. Routledge/Taylor & Francis Group, 2018, pp. 401–414.

98. Mill J. S. *On Liberty*. Franklin Classics, 2018. 230 p.

99. Moulton J. A Paradigm of Philosophy: The Adversary Method. *Synthese Library*. Dordrecht. P. 149–164. URL: https://doi.org/10.1007/0-306-48017-4_9(date of access: 21.04.2024).

100. Novaes C. D. THE FORMAL AND THE FORMALIZED: THE CASES OF SYLLOGISTIC AND SUPPOSITION THEORY. *Kriterion: Revista de Filosofia*. 2015. Vol. 56, no. 131. P. 253–270. URL: <https://doi.org/10.1590/0100-512x2015n13114cdn>(date of access: 20.04.2024).

101. Nozick R. *Philosophical explanations*. Cambridge, Mass : Harvard University Press, 1981. 764 p.

102. Nye A. Words of Power. Routledge, 2019.
URL: <https://doi.org/10.4324/9780367854447>(date of access: 21.04.2024).
103. Oaksford M., Chater N. Logic and the Western concept of mind. *Bayesian Rationality*. 2007. P. 1–18.
URL: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198524496.003.0001>(date of access: 21.04.2024).
104. Oaksford M., Chater N. Probabilities and Bayesian rationality. In L. J. Ball & V. A. Thompson (Eds.), *The Routledge international handbook of thinking and reasoning*. Routledge/Taylor & Francis Group, 2018. pp. 415–433.
105. Oaksford M., Chater N. The probabilistic approach to human reasoning. *Trends in Cognitive Sciences*. 2001. Vol. 5, no. 8. P. 349–357.
URL: [https://doi.org/10.1016/s1364-6613\(00\)01699-5](https://doi.org/10.1016/s1364-6613(00)01699-5)(date of access: 21.04.2024).
106. Ortega M. Being Lovingly, Knowingly Ignorant: White Feminism and Women of Color. *Hypatia*. 2006. Vol. 21, no. 3. P. 56–74.
URL: <https://doi.org/10.1353/hyp.2006.0034>(date of access: 21.04.2024).
107. Perelman C. *Traité de l'argumentation: La nouvelle rhétorique*. 6th ed. Bruxelles : Éd. de l'Université de Bruxelles, 2008. 740 p.
108. Reason reclaimed: Essays in honor of J. Anthony Blair and Ralph H. Johnson / ed. by B. J. A. 1941- et al. Newport News, Va : Vale Press, 2007. 313 p.
109. Rooney P. Feminism and Argumentation: A Response to Govier, in J. Anthony Blair, Ralph H. Johnson, Hans V. Hansen, and Christopher W. Tindale (eds.), *Informal Logic at 25: Proceedings of the 5th International Conference of the Ontario Society for the Study of Argumentation (OSSA 5)*, 2004.
110. Rooney P. Gender and moral reasoning revisited: Reengaging feminist psychology. In Peggy DesAutels & JoAnne Waugh (eds.), *Feminists Doing Ethics*. Rowman & Littlefield, 2001. 153-166 pp.
111. Rooney P. Philosophy, Adversarial Argumentation, and Embattled Reason. *Informal Logic*. 2010. Vol. 30, no. 3.
URL: <https://doi.org/10.22329/il.v30i3.3032>(date of access: 21.04.2024).

112. Rooney P. The Marginalization of Feminist Epistemology and What That Reveals About Epistemology 'Proper'. *Feminist Epistemology and Philosophy of Science*. Dordrecht, 2011. P. 3–24. URL: https://doi.org/10.1007/978-1-4020-6835-5_1(date of access: 21.04.2024).
113. Rooney P. What Is Distinctive about Feminist Epistemology at 25?. *Out from the Shadows Analytical Feminist Contributions to Traditional Philosophy*. 2012. P. 339–376. URL: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199855469.003.0014>(date of access: 21.04.2024).
114. Rooney P. When Philosophical Argumentation Impedes Social and Political Progress. *Journal of Social Philosophy*. 2012. Vol. 43, no. 3. P. 317–333. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9833.2012.01568.x>(date of access: 21.04.2024).
115. Rose H. Rhetoric, Feminism and Scientific Knowledge in R.H. Roberts and J.M.M. Good (eds.), *The Recovery of Rhetoric: Persuasive Discourse and Disciplinarity in the Human Sciences*, Charlottesville, VA: University of Virginia Press, 1993. 203-23 pp.
116. Searle J. R. *Speech acts: an essay in the philosophy of language*. London : Cambridge U.P., 1969. 203 p.
117. Segerstrale U., Longino H. E. Science as Social Knowledge: Values and Objectivity in Scientific Inquiry. *Contemporary Sociology*. 1992. Vol. 21, no. 1. P. 138. URL: <https://doi.org/10.2307/2074813>(date of access: 20.04.2024).
118. Sinhababu N. *Humean Nature: How desire explains action, thought, and feeling*. Oxford University Press, 2017. 224 p.
119. Springer K. Third Wave Black Feminism?. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*. 2002. Vol. 27, no. 4. P. 1059–1082. URL: <https://doi.org/10.1086/339636>(date of access: 21.04.2024).
120. Stebbing S. *Thinking to Some Purpose*. Taylor & Francis Group, 2022.

121. Susan Stebbing (Stanford Encyclopedia of Philosophy). *Stanford Encyclopedia of Philosophy*.

URL: <https://plato.stanford.edu/entries/stebbing/>(date of access: 20.04.2024).

122. Tanesini A. Arrogance, polarisation and arguing to win. *Polarisation, Arrogance, and Dogmatism*. Abingdon, Oxon; New York, NY: Routledge, 2021., 2020. P. 158–174. URL: <https://doi.org/10.4324/9780429291395-14>(date of access: 21.04.2024).

123. The benefits of argumentation are cross-culturally robust: The case of Japan / H. Mercier et al. *Thinking & Reasoning*. 2015. Vol. 22, no. 1. P. 1–15. URL: <https://doi.org/10.1080/13546783.2014.1002534>(date of access: 21.04.2024).

124. The Editors of Encyclopaedia Britannica. Argument | logic. *Encyclopedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/topic/argument-logic>(date of access: 21.04.2024).

125. The Pragma-Dialectical Theory of Argumentation / F. H. van Eemeren et al. *Handbook of Argumentation Theory*. Dordrecht, 2014. P. 517–613. URL: https://doi.org/10.1007/978-90-481-9473-5_10(date of access: 20.04.2024).

126. Thompson V. A., Ball L. J. *International Handbook of Thinking and Reasoning*. Taylor & Francis Group, 2019.

127. Tindale C. W. *The Anthropology of Argument*. New York, NY : Routledge, 2021. : Routledge, 2020. URL: <https://doi.org/10.4324/9781003107637>(date of access: 21.04.2024).

128. Toulmin S. E. *Uses of Argument*. Cambridge University Press, 2003.

129. Tronto J. C. Beyond Gender Difference to a Theory of Care. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*. 1987. Vol. 12, no. 4. P. 644–663. URL: <https://doi.org/10.1086/494360>(date of access: 21.04.2024).

130. Ukraine: Freedom on the Net 2016 Country Report | Freedom House. *Freedom House*.

URL: <https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-net/2016>(date of access: 21.04.2024).

131. Verbiest A. Woman and the gift of reason. *Argumentation*. 1995. Vol. 9, no. 5. P. 821–836. URL: <https://doi.org/10.1007/bf00744760>(date of access: 21.04.2024).

132. Walton D. Place of Emotion in Argument. Pennsylvania State University Press, 1992. 312 p.

133. Walton D., Reed C., Macagno F. Introduction. *Argumentation Schemes*. Cambridge. P. 1–6. URL: <https://doi.org/10.1017/cbo9780511802034.001>(date of access: 20.04.2024).

134. Weinstein M. Towards an account of argumentation in science. *Argumentation*. 1990. Vol. 4, no. 3. URL: <https://doi.org/10.1007/bf00173968>(date of access: 20.04.2024).

135. What is Feminism?. *Human Rights Careers*. URL: <https://www.humanrightscareers.com/issues/what-is-feminism/>(date of access: 21.04.2024).

136. What Is Gender Bias in the Workplace?. *Built In*. URL: <https://builtin.com/diversity-inclusion/gender-bias-in-the-workplace>(date of access: 21.04.2024).

137. What's Wrong With Philosophy?. *Opinionator*. URL: <https://archive.nytimes.com/opinionator.blogs.nytimes.com/2013/09/03/whats-wrong-with-philosophy/>(date of access: 21.04.2024).